

Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine je osnovana 28. srpnja 1992. godine. Njezini su osnivačima bili: u ime riječkog Sveučilišta, po dekanovoj ovlasti, akademik Lujo Margetić, u ime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka dr.sc. Petar Strčić, ravnatelj Arhiva HAZU-a, u ime Matice hrvatske dr.sc. Vinko Tadejević, predsjednik Matičinog ogranka u Rijeci, u ime Čakavskoga sabora dr.sc. Petar Strčić, predsjednik i dr.sc. Iva Lukežić, dopredsjednica Čakavskoga sabora, u ime Skupštine Općine Rijeka mr.sc. Željko Lužavec, predsjednik i Vlasta Juretić, odbornica, u ime Izvršnog vijeća SO Rijeka Franjo Butorac, zamj. predsjednika te tijelo Skupštine Općine Rijeka - Odbor za obilježavanje boja s Tatarima na Grobničkom polju (32 člana), na čelu s predsjednikom Antonom Juretićem.

Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine djeluje u okviru Čakavskoga sabora sa sjedištem u Žminju. Grobnišćina je u okviru Primorsko-goranske županije – područje današnjih općina Čavle i Jelenje te dio današnjeg Grada Rijeka.

*

Frankopani - uz Zrinske najslavnija hrvatska velikaška obitelj, imali su brojne kaštele i razvili su mnoge gradove. Na otoku Krku, s kojega potječu, spominju se uz Gradec, Vrbnik, Bašku, Krk, Dobrinj, Omišalj i otočić Košljun, a na kopnu u drevnom Vinodolu uz Grobnik, Trsat, Bakar, Kraljevicu, Crikvenicu, Novi Vinodolski, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, potom uz Senj, Bosiljevo, Brinje, Modruš, Ogulin, Novigrad na Dobri, Ozalj, Ribnik...

Na otoku Krku, među sedam mjesta povezanih s prezimenom ove obitelji, najmanje je poznat Gradec kod Vrbnika, najstariji kaštel Krčkih knezova. Ruševna crkvića što nosi ime po knezu Nikoli I., koji ju je dao izgraditi, dovršena je 1323. Budući da krčki knez naziva kaštel Gradec svojom očevinom možemo pretpostaviti kako je grad već tada bio nekoliko naraštaja u vlasništvu ove obitelji. Gradec je napušten u 15. stoljeću i od njega su ostale samo ruševine. Iako su članovi te slavne obitelji zadužili hrvatsku nacionalnu povijest, namjerniku koji zabasa u neki od njihovih utvrda može se učiniti kako Frankopani možda i nisu postojali i kako je povijest o njima tek obična predaja. Jer, primjerice, posjetitelj Ledenica, mrtvoga grada u vinodolskom zaleđu, koje se već odavna kruni na vrhu brijega, može se zapitati, prteći se strmom stazom do ruševina toga nekada slavnoga mjesta, što nam uistinu znači povijest, bez koje ne bismo bili to što jesmo?

Sudionici proglašenja Vinodolskoga zakona 1288. Godine u Novom Vinodolskom bili su predstavnici 9 gradova srednjovjekovnog Vinodola. Vinodol je kao dio Hrvatske u to doba obuhvaćao primorska područja u vlasništvu knezova Krčkih, Vinodolskih i Modruških, od Senja do Rijeke. Oni su se otprilike 150 godina kasnije prozvali Frankopanima. Po starim zapisima, u Vinodol su tada ubrojana mjesta: Novi Grad, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin ili Hriljin, Bakar, Trsat i Grobnik. U svakom ovom mjestu bio je veći ili manji gospodski dvor (kaštel), po jedna ili dvije crkve i 50 do 300 kuća, a sve je bilo opasano zidom.

Zvaše se grad, piše 1843. godine o Vinodolskom zakonu Antun Mažuranić u književno umjetničkom časopisu Matice hrvatske. Svaki ovi grad imadiaše po jedna, dvojica ili troja vrata, koja su se svaku noć zatvorala. Nekoji od ovih gradovah zapušteni su već sasvim, kao Ledenice i Hreljin, buduć da se je narod volio preseliti na polje, nego li na bèrdu u gradu, daleko od svojih zemaljah pribivati. U Driveniku je još samo cèrkva, plován (župnik) i požup ili podžup (zvonar).

Nadalje Mažuranić navodi da je Bribir još jedini grad u Vinodolu, koji se noću zatvara. Također spominje da je Bakar pod Marijom Terezijom postao slobodan kraljevski grad.

Stolni kaptol Modruške, odnosno Krbavske županije je (nakon što su Turci 1493. godine razorili Modruš) prešao sa svojim biskupom u Vinodol. Razdijeljen je na tri tzv. kapitula collegiata: Novi, Bribir i Bakar.

- KameralSKU gospoštiju Vinodol, u kojoj su: Novi, Bribir, Grižane, Drivenik, Belgrad i Kotor te novija mjesta - Crikvenica, Selce itd.
- slobodan kraljevski grad Bakar s njegovim okruženjem - osim Bakra obuhvaćeni su Trsat i Kraljevica
- KameralSKU gospoštiju Hreljin, u koju osim Hreljina spada i Fužina
- grofovsko-Batjansku gospoštiju Grobnik,
- dio ogulinskoga regimenta, Ledenice, u Kèmpotskoj kumpanii.

KameralSKU gospoštija Vinodol i slobodan kraljevski grad Bakar spadali su u Riecki gubernijum

KameralSKU gospoštija Hreljin i Grofovsko-Batjanska gospoštija Grobnik u Zagrebačku varmediju

Ledenice su potpale pod vojničko-graničarsko upravljanje.

*

Knez Leonard Krčki je u Novom Vinodolskom 1280. godine okupio: od svake obćine vinodolske (osim Belgrada i Kotora) po nekoliko pametnijih starješinah, da počnu prikupljati sve prastare zakone i običaje, kojih se sjećaju, ili su ih čuli od svojih predaka. Tako su jedan od najznačajnijih srednjovjekovnih europskih pravnih dokumenata - Vinodolski zakon, u slijedećim godinama zajednički pripremali predstavnici Novog Vinodolskog, Ledenica, Bribira, Drivenika, Hreljina Bakar, Trsata i Grobnika. Skupljene su materijale napisali u 9 primjeraka, koliko je bilo i vinodolskih gradova. Tako je svaki grad mogao imati sve materijale, skupljene sa svih devet područja. Jedini od svih tih devet primjeraka sačuvan je u arhivu Modruškog kaptola u Novom Vinodolskom.

*

Katedra ČSG je stanarom grobničkog Kaštela od 1992., a njegovim službenim upraviteljem od travnja 1994. godine (temeljem Ugovora o upravljanju grobničkim Kaštelom, sklopljenog s vlasnikom Kaštela - Općinom Čavle)

U 10. stoljeću Hrvatska je dosizala do Labina pa se je tako i Grobnišćina nalazila unutar hrvatske države. Nakon Kolomanove smrti 1116. godine Devinci su osvojili područje Hrvatske od Plomina do Rječine, čime je granica između hrvatsko-ugarske državne zajednice i Njemačke pomaknuta na Rječinu i Grobnišćina je time postala pogranično područje.

1225. godine Grad Grobnik, zajedno s ostalim gradovima u sklopu Vinodolske knežije postaje vlasništvo krčkih knezova koji kasnije dobivaju ime Frankapani. Uz kmetove su na tom području i posebne oružane skupine vojnika-graničara-permana.

Vinodolska se knežija protezala od Vinodola do Rječine i Frankapani su na tome području počeli graditi kaštele. Njihova je funkcija bila stanovanje vlastelina i njegovih upravnika i obrana od neprijateljskih nasrtaja.

Gradnja grobničkog kaštela u današnjem izdanju počinje na prijelazu prvog u drugo tisućljeće, a od 1225. godine njegovim su vlasnicima i graditeljima kneževi Krčki, kasnije nazvani Frankapani.

1241. godine, u doba hrvatsko-ugarskoga kralja Bele IV. dolazi do navale Mongola i Tatara. Narodna predaja govori o postojanju Grada Grobnika u to vrijeme i o tome da su Hrvati potukli Tatara na Grobničkome polju.

Tijekom Grobničke jeseni 2013. godine Katedra ČSG je u suradnji s Pomorskim i povijesnim muzejom Hrvatskog primorja postavila u grobničkome Kaštelu izložbu grobničkih starina iz fundusa PPMHP pod nazivom „Žeravice“ . Na izložbi je među eksponatima i jedan mač. Mač je nađen u blizini Majura podno Grada Grobnika početkom 20. stoljeća. Zaslugom dr. Ivana Sveška od 1934. godine pribavljen je za fundus Gradskog muzeja Sušak. Predmet pripada razdoblju vlasti knezova Krčkih na području Vinodola.

Mač je datiran u razdoblje sredine 13. stoljeća i prijelaznog je oblika s romaničkog na gotički tip. U svojoj jednostavnoj impozantnosti predstavlja najplemenitiji oblik koji je dosegla izrada hladnog oružja.

1260. godine se u listini koja govori da Rječina izvire ispod grobničkoga brda spominje Grobnik a prvi je zapis o Gradu Grobniku onaj u Vinodolskome zakonu 1288. U to je doba Grad Grobnik bio glavno mjesto općine ili kotara istoga imena, sa svojim satnikom i župnikom-plovanom, kako je na ovome području do danas sačuvan naziv za župnika i župe (plovani-plovanija).

1416. godine je krčki knez Nikola Frankapan založio Grad Grobnik za tri godine, a njega naslijeđuje sin Stjepan 1457.

*

Knez Nikola IV. Frankapan smatra se utemeljiteljem i današnje Crikvenice. On je 14. kolovoza 1412. potpisao darovnicu kojom omogućuje gradnju samostana za redovnike Sv. Pavla Pustinjaka na ušću rječice Dubračine u mora, uz srednjovjekovnu crikvu - od čega je izveden naziv Crikvenica. Taj se dan drži rođendanom Crikvenice.

Naselje Crikvenica smješteno je u Kvarnerskome zaljevu Jadranskoga mora, 33 kilometra udaljeno od Rijeke. Do 1992. godine bilo je sjedište bivše općine Crikvenica (koja je obuhvaćala i područje grada Novog Vinodolskog) i općine Vinodolske. Upravnim su se preustrojem odvojile dvije navedene jedinice lokalne samouprave. Grad Crikvenica obuhvaća četiri naselja: Selce, Crikvenicu, Dramalj i Jadranovo. Ta su se stara naselja razvijala kao zasebne cjeline, a danas su gotovo potpuno urbanistički spojena. Grad se prostire na oko 15 kilometara dugome i oko 2 kilometara širokome priobalnome pojasu, koji se nalazi između mora i izduženoga primorskoga grebena, čija je prosječna nadmorska visina oko 300 metara. Naselje Crikvenica po popisu iz 2001. godine ima 7121 stanovnika.

Prve zapise o postojanju naselja na prostoru današnje Crikvenice nalazimo na zemljopisnoj karti Rimskoga Carstva, nastaloj vjerojatno u 3. stoljeću, a sačuvanoj u srednjovjekovnoj kopiji iz 12./13. stoljeća pod imenom Tabula Peutingeriana. Na rimskoj cesti Via Publica Aquileia označena je na obali mora postaja Ad Turres, koja se nalazi na pola puta između Rijeke (Tarsatica) i Senja (Senia). Odlukom ugarskoga kralja Andrije II. iz 1225. godine Vinodol se daje na upravljanje knezu Vidu Krčkome iz dinastije krčkih knezova. Sporazumom iz 1288. godine s preciznim odredbama o sređivanju odnosa vinodolskih podložnika prema vlastima, njihovim pravima i obvezama (Vinodolski zakon), današnje je područje Crikvenice pripalo gradu Grižanima u vinodolskome zaleđu.

Kaštelanat, koji je u Bribiru djelovao od 1689. godine, 1760. godine seli se u Crikvenicu. Vinodolski kaštelanat smješten je u pavlinskome samostanu, a Crikvenica je postala upravna oblast kameralske gospoštije (Curia castellanati).

Krajem 19. stoljeća (1888. godine) Crikveničani su na žalu Petak, u blizini ušća Dubračine podigli prvo javno kupalište, Banje poli Vrutka. Otvorenje je kupališta događaj koji se smatra početkom organiziranoga turizma u Crikvenici. Godine 1891. izgrađen je i prvi hotel (Nadvojvodkinji Klotildi).

*

Kad je 1432. godine umro ban Nikola Frankopan Kaštel Grobnik su naslijedili njegovi sinovi, zvani Banići. Po nagovoru biskupa sklopili su u Modrušu 1449. sporazum o podjeli imanja i pravu nasljeđa. Vinodol, koji je dva i pol stoljeća bio jedinstveni feudalni teritorij, razdijeljen je 1449. na više gospodara iz frankopanske obitelji, koja se podijelila na osam loza. Grobnik je dobio Stjepan II. (1416-1481), hrvatski ban, kapetan Kranjske, oženjen s Izotom d'Este (+1456). Obitelj njegove žene imala je rodbinske veze s

njemačkim obiteljima, čiji su se posjedi nalazili preko Kupe. Nasljedio ga je njegov sin Bernardin (1453-1530).

1481. godine kralj Matija Korvin izdaje ispravu Stjepanu i njegovu sinu Bernardinu kojom im priznaje pravo na posjedovanje Grobnika.

1470. godine su Turci harali po Grobnišćini, sve do Klane.

1507. godine slavni se Bernardin Frankopan nalazio u Gradu Grobniku kada je pisao pismo kardinalu Hipolitu Esteu. Sve do svoje smrti 1529. godine držao je Grad Grobnik i često u njemu boravio.

1529. godine, nakon Bernardinove smrti, Grad Grobnik naslijeđuje njegov unuk Stjepan ali upravu nad njim kralj Ferdinand povjerava Gašparu Waldesteinu.

1532. godine Turci su opet opasnost za Grobnišćinu, a 1536. godine. Stjepan dobiva svoju djedovinu na upravu

Godine 1544. Stjepan Frankopan sklopio je ugovor sa šurjakom Nikolom Zrinskim o zajednici dobara i uzajamnoj pomoći protiv Turaka. Ta je zajednica potrajala do 1550. godine, kada je Stjepan svojoj sestri Katarini ustupio gradove Ozalj, Dubovac, Grobnik, Bakar i Hreljin. Stjepan je kasnije naknadno darovao Grobnik braći Jurju, Nikoli i Krsti Zrinski, sinovima Katarine i Nikole Zrinskog.

1562. godine, nakon Katarinine smrti, Grobnik naslijeđuju njezini sinovi Juraj, Krsto i Nikola Zrinski. Za vrijeme je njihove vladavine Grobnik čuvao poseban porkulab ili kaštelan. Kralj Rudolf II. je nakon Stjepanove smrti tražio izručenje Grobnika. Tu se možemo povezati s otkrivanjem glagoljskoga natpisa na zvoniku crkve Sv. Filipa i Jakova u Gradu Grobniku 1995. godine u koji je 1572. godine ugrađen: Va vrime kneza Štefana Frankapana, Jurja Zrinskoga i njegove braće koji zajedno sudovahu...

1600. godine se spominje provala Turaka sve do Grobnika, za vrijeme uprave Ludovika Čikulina.

1605. godine je napravljen prvi poznati urbar za Grad Grobnik i njegov kotar. Kmetovi su plaćali Gradu dohodak od 1000 forinti na godinu, a osim toga, dio žita, vina, ovaca i druge stoke.

1626. godine umire zadnji od braće Juraj Zrinski kojega naslijeđuju sinovi Nikola i Petar.

1641. godine podjelom imanja Grad Grobnik dobiva Petar Zrinski koji određuje da se u gradu imaju voditi sudbene knjige.

1665. godine je z Petar Zrinski postao ban te je upravu primorskih dobara prepustio ženi, banici Katarini. Iste je godine mjesto zadesio požar, nakon kojega su uslijedile godine obnove a mnogi objekti nikada nisu dovedeni u prvobitno stanje.

1668. godine banica izdaje naredbu o održavanju Grada i mjesta oko njega a spominju se i dvije grobničke cisterne.

1671. godine nakon neuspjele urote, pogubljeni su u Wiener Neustadtu Petar Zrinski i njegov šurjak Krsto Frankopan a njihova su imanja zaplijenili kraljevski komisari. No sam su Grad malo prije toga opljačkali karlovački časnici i vojnici, tako da je u njemu nađeno tek nešto vina, dva velika i tri manja topa, 38 brodskih topova, puške i njemačka koplja. Pljačkaši su odnijeli svo pokušstvo i tri slike. Neki su od tih predmeta naknadno vraćeni. Za Grad se kaže da je zidan i izvana obzidan, da ima 5 soba, a da je ruševan. Spominje se i kapelica u prizemlju jugozapadne kule-Svete Jelene.

Nakon pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana Grobnik je konfisciran, te su njime od 1671. do 1691. godine upravljali Kraljevska komora i Adam Zrinski. Slično je bilo sa svim frankopanskim posjedima. Tako, primjerice o ovom dijelu povijesti Kraljevice, Goran Moravček piše: ...nagnuli su – pljačkaši. Kraljevi povjerenici navode u svome izvješću imena lopova: senjskog kapetana Galla s vojvodama Vinkom Vukasovićem, Ivom Mihovićem i Franjom Lembergerom, kapetanom Otočca, bili su najbrži i "očistili" su sav vrijedniji imutak. Poslije njih navalili su u Kraljevicu razbojnici pod vodstvom grofa Ernesta Paradeisera. Pljačka je bila temeljita, jer je sve razgrabljeno: stolovi od orahovine, postelje, mramorni kipovi, slike i sagovi, stolovi od crnog mramora, peći od keramike, kristalna ogledala, pa čak su skidana stakla s prozora, ključanice iz vrata i mramorne ploče s podova...

*

Kraljevica i njezino šire područje nastanjeno je još u pretpovijesno doba, u vrijeme Ilira. Prvi arheološki nalazi vezuju se uz doba Rimskog Carstva koje je na širem području gradilo potrebnu infrastrukturu, o čemu svjedoče nalazišta u Bakru, na Plasu i u Bakarcu, a neki od nalaza daju naslutiti da su iznad Bakarca i Turinova sela bile rimske stražarnice.

U ranom srednjem vijeku, postojala je nekropola Veli dol kraj Križišća.

U XV. st. razvija se današnje mjesto Kraljevica iz prirodne luke tadašnjeg Hreljina. Prvi pisani dokumenti spominju 1443. godine Portum Re (Portus regius), što u prijevodu znači Kraljevska Luka. Više je teorija zašto se spominje kralja. Jedna kaže da je to za to što su se carine na robu koja je prolazila kroz luku, plaćale ugarskom kralju, a ta je najvjerojatnije i točna. Mjesto se u tom razdoblju razvijalo oko jezgre poznate kao Almis. Kraljevica je najprije bila pod vlašću obitelji Zrinski koja je u XV. st. u današnjem centru mjesta sagradila Stari Grad (kaštel) Kaštel je povezan s dvorištem župne crkve Sv. Nikole, zaštitnika Kraljevice. Dolaskom krčkih knezova Frankopana u Kraljevicu (udajom Ane Katarine za Petra Zrinskog), Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan grade dvorac "Nova Kraljevica" čija je gradnja završena 1521. godine. Bilo je to 50 godina prije smaknuća graditelja u Bečkom Novom Mjestu. "Nova Kraljevica" je izgrađena na zemlji obitelji Zrinski, a dvorac je poseban po tome što na središnjoj šterni (bunaru) nosi grb koji objedinjuje obiteljske grbove obitelji Frankopan i Zrinski.

1729. godine odlukom Karla VI. u Kraljevici se osniva brodogradilište za austrijske brodove koji su trebali konkurirati Veneciji. To je, ujedno, i najstarije brodogradilište u Hrvatskom Primorju.

Do kraja XIX. st. Kraljevica je poznata luka za promet drvom i solju. Tada primat polako preuzimaju Rijeka i Trst.

*

Godine 1692. Adamova je udovica Marija Katarina Lamberg svoju polovicu vlastelinstva prepustila Unutarnjoaustrijskoj komori u Grazu, koja je ubrzo od Kraljevske komore kupila i ostali dio imanja. Ona se odriče svih prava u korist austrijske komore u čijoj je vlasti Grobnik ostao sve do 1725. godine kada ga kralj Karlo III. daruje španjolskim grofovima Perlas.

Godine 1727. Komora je Kataloncu grofu Raimundu de Villane Perlasu, markizu od Rialpa i tajniku Karla III, u zamjenu za njegova imanja u južnoj Italiji prodala Brod na Kupi, Grobnik i Ozalj. Raimunda Perlasa naslijedio je njegov sin Franjo, koji je 1766. te posjede prodao Teodoru Batthyányju. Teodora Batthyányja je 1812. godine naslijedio Josip Antun, a njega 1828. godine sinovi Gustav i Kazimir.

Vlastelinstva Brod, Ozalj i Grobnik sekvestrirana su kao mađaronska imanja 28. studenoga 1848. godine, no već u rujnu 1849. Gustav Batthyány podnio je banu Jelačiću molbu za povrat imanja. Jelačić je podržao molbu pa je Zagrebačka županija 1. prosinca iste godine donijela odluku o ukidanju sekvestara na polovicu Gustavovih imanja. Gustav je ujedno postao i upravitelj sekvestriranog imanja svojeg brata Kazimira, koji je za vrijeme revolucije bio baranjski veliki župan, a 1849. godine emigrirao u Tursku, te odande u Pariz, gdje je i umro 1854. godine. Gustav je Brod, Ozalj i Grobnik preuzeo u siječnju 1850. godine. Tri godine poslije je Antun Vakanović, u ime Austrijske komore, pred Županijskim sudom u Rijeci, podigao tužbu protiv Batthyányja tražeći isplatu prihoda od dijela imanja koji je pripadao Kazimiru. Konačan se ishod tog procesa ne zna, no zna se da su Brod, Ozalj i Grobnik u posjedu Batthyányja ostali do 1872. godine, kada su prodani kneginji Viktoriji Thurn-Taxis.

1924. godine posjed drži Albert Thurn-Taxis, dok je Grad svojina Općine. Spominje se da je jugozapadni dio Kaštela do Drugoga svjetskoga rata korišten kao škola.

Thurn i Taxis je njemačka plemićka obitelj, koja od 1748. stoluje u Regensburgu, a koja je u razdoblju od 16. do 18. stoljeća stekla bogatstvo davanjem poštanskih usluga, a članovi su ove obitelji uspjeli u 19. stoljeću kupiti mnoga zemljišta, industrijska

poduzeća i pivovare. Tako su posjedovali brojna imanja i u Hrvatskoj. U Turopolju je obitelj Thurn i Taxis od Erdödyja naslijedila vlastelinstvo Želin (danas Novo Čiče) i tu izgradila tvornicu špirita. Do 1928. posjedovali su Stari grad Ozalj te druga velika primorska imanja, među njima i Kaštel Grobnik, koji je 1945. godine nacionaliziran i dan trima obiteljima za stanovanje.

Posjed je nacionaliziran 1945. godine.

Još 1981. godine podrumske prostorije Kaštela Grobnik koristi Mjesna zajednica, u prizemlju je jedan stan, a u ostalim prostorijama skladište, dok je na katu, uz dio namijenjen za stanovanje smještena trafostanica i odašiljač.

*

Značajni događaji zbivali su se na Grobnišćini u lipnju 1992. godine:

- u župnoj crkvi Sv. Filipa i Jakova u Gradu Grobniku prvi put je izvedena Kantata Grobniku Ivana pl. Zajca,

- u grobničkome Kaštelu otvorena Etnološka zbirka Grobnišćine i u prizemlju ugostiteljski objekt.

- mlin u Martinovom selu je obnovljen i pušten u rad.

- u Palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu počeo je s radom prvi znanstveni skup o Grobnišćini, a isti je nastavljen dan kasnije u grobničkome Kaštelu. - u grobničkome Kaštelu je gostovalo Hrvatsko narodno kazalište iz Rijeke s dionicama Zajčeve opere Nikola Šubić Zrinski.

- u sklopu obilježavanja završne svečanosti 750. obljetnice boja s Tatarima na Grobničkome polju, kao pokrovitelj cjelokupnoga programa, predsjednik je Hrvatske dr. Franjo Tuđman posjetio staru gradsku jezgru Grada Grobnika, položio cvijeće na spomenik pothumskim žrtvama u Sobolima i govorio na svečanosti na Grobničkome polju.

*

Krajem ljeta 1992. godine Katedra ČSG već počinje surađivati s ostalim katedrama u okviru Čakavskoga sabora te je u Istri (Flengi) upriličen prvi susret tada najstarije i najmlađe čakavske katedre - žminjske i grobničke, sa zajedničkim programom, u koji se uključio i HR Radio Pula.

18. travnja 1993. godine, novom podjelom na jedinice lokalne uprave i samouprave, ustoličena je OPĆINA ČAVLE. Razdiobom od bivše Općine Rijeka, Kaštel u Gradu Grobniku postaje njezino vlasništvo.

1993. godine je održana prva Grobnička jesen, te su osnovane Katedrine Likovna i Scenska skupina.

Najznačajniji Katedrin program u 1994. godini izvan Grobnišćine je program otvaranja budućih kulturnih događaja u riječkoj Filodramatici, kao prvi kulturni događaj u tom prostoru uopće - 1. veljače 1994. godine. Ovim je pozivom Grad Rijeka ukazao Katedrali osobitu čast. Stoga je programu otvaranja izložbe O sudbo i kleta i sveta nazočilo nekoliko posebnih gostiju - s riječkog i šireg područja: gradonačelnik Grada Rijeke Slavko Linić, pročelnik za kulturu Grada Rijeke dr.sc. Darko Gašparović, predsjednik Čakavskoga sabora dr.sc. Petar Strčić te načelnici obiju grobničkih općina - Mladen Valjan i Ivo Ban. Izložbu je, na stihove ratne tematike V. J. pripremila deset autorica - članica Katedrine Likovne skupine, s humanitarnim ciljem - za stradalnike Domovinskoga rata. Ista je izložba potom preseljena u Trst.

U ljeto 1994. godine Katedra ČSG pokreće ljetne programe u atriju Kaštela, pod nazivom Večeri va Kaštelu. Prve su predstave bile: Dječja modna bajka, Večer folklor te književno-glazbene večeri Grobnišćino, prva i zadnja jubavi i Ala, nasmijmo se malo, a HR Radio Rijeka emitira posebnu jednosatnu emisiju o ljetnim večerima u grobničkome Kaštelu

Među drugim grobničkojesenskim programima 1994. godine je i otvaranje izložbe skulptura Portreti, autora umjetnika Alojza Čargonje Čarlija iz Buzeta, rodom iz Grada Grobnika, a posebice značajan događaj je izlazak iz tiska prvog broja Katedrinog glasila - Grobničkoga lista 12. studenoga 1994. - prvoga glasila na čakavštini u Hrvatskoj te prvoga glasila u povijesti Grobnišćine. Prvi urednik i urednik ostalih pet brojeva kasnije je Dražen Herljević.

Iste su godine obavljani brojni obnoviteljski zahvati na grobničkom Kaštelu 1995. godine je javnosti predstavljeno nekoliko izdanja. Između ostaloga, prva i druga knjiga posebnih izdanja Grobničkoga zbornika. Početkom godine djelo akademika Luja Margetića Grobnički urbari, znanstveni radovi, te tijekom Grobničke jeseni i antologijsko izdanje Grobnički pisci 20. stoljeća, u kojem je zastupljeno 13 autora

U travnju 1996. godine je pokrenuta Međunarodna likovna kolonija Grobnik, a već početkom svibnja je radio prvi saziv umjetnika.

Labinska umjetnica Sanja Švrljuga Milić je autoricom pobjedničkog likovnog rada te Katedra ČSG za Grobničku jesen 1996. godine organizira izložbu likovnih radova umjetnice u Okrugloj dvorani grobničkoga Kaštela

1997. godine je zabilježena značajna suradnja Katedre s udrugama u kulturi PGŽ te se u grobničkom Kaštelu svoje programe predstavljaju: Klapa Krk, opatijska Čakavska katedra, Klub Trsaćana te Zametski koren i Klapa Noctturno.

Početkom listopada 1997. Katedra ČSG svečanom sjednicom u HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci obilježava petu obljetnicu, a početkom 1998. godine po prvi je put realiziran Grobnički maškarani korzo - cjelodnevni obilazak Grobnišćine - od Zoretića do Pašca oko 500 maškara, sa završnicom u Domu kulture Čavle

1999. godine je uz tadašnji Dan državnosti 31. svibnja, u grobničkom Kaštelu otvorena Galerija suvremene likovne umjetnosti.

Iste godine Katedra u suradnji s HDLU-om Rijeka i Gradom Rijeka, pokreće Likovne radionice za djecu i odrasle u Ateljeu - likovnih pedagoga Marijana Blažine, Predraga Todorovića i Melite Sorola Staničić u Pašcu.

Tri izložbe u jednoj mogao bi se nazvati događaj za otvaranja Grobničke jeseni 1999. godine, kada su prostore Galerije SUG ispunili likovni radovi hrvatskog umjetnika Ratka Janjića Joba te je i naziv izložbe bio troslojni - Zastrti prostori, Jedra i Plovidbe.

*

2000. godine u Galeriji suvremene umjetnosti Grobnik izlaže akademski kipar Zvonimir Kamenar, a izložba njegovih najnovijih radova bila je pod naslovom Hommage Donatellu. U jesen 2000. godine je zabilježen i jedan neuobičajeni događaj. Za velikih konzervatorskih zahvata na grobničkom Kaštelu došlo je do urušavanja pregradnih zidova na katu.

Početkom 2001. godine je u Domu Svilno Katedrina Skupina za tradicije obnovila jedan stari običaj - uspješno organiziravši starinsku plesnu zabavu Tanac pod feštu.

Tijekom godine Galerija suvremene likovne umjetnosti bilježi više značajnih izložbi a organizirana je i izložba slikarice Melite Sorola Staničić pod nazivom Moment, koja je dobitnicom prve nagrade na trećem sazivu grobničke Kolonije.

Ulaskom u desetu godišnjicu postojanja grobničke Čakavske katedre i 2002. godine obilježavanje 10. obljetnice, Katedrin je prvi zahtjevniji korak bila izložba nizozemske slikarice Hetty van der Linden, koju je 12. tavnja otvorila Veleposlanica Kraljevine Nizozemske u Hrvatskoj Ida van Veldhuizen-Rothenbücher.

U značajne izložbe 2002. godine u Galeriji SUG nedvojbeno spada i izložba likovnih radova umjetnika iz Španjolske - članova španjolskog Društva likovnih umjetnika Luisa Rapele, predsjednika i španjolskog likovnog pedagoga Manola Messie

No, najznačajniji događaj na polju likovnih djelatnosti u 2002-oj godini je u rujnu utvrđena Zbirka suvremene likovne umjetnosti Grobnik, od strane povjesničara umjetnosti dr.sc. Berislava Valušeka i Borisa Tomana. Dotadašnja glazbena manifestacija Grobnička skala u 2002-oj godini postaje Festivalom - po prvi put se izvode isključivo autorske pjesme i tiska festivalski CD.

U drugom desetljeću rada grobničke Čakavske Katedre, osim nakladništva i redovnih Katedrinih djelatnosti, do danas živi nekoliko uspješnih programa i projekata pokrenutih ranije:

- svakogodišnja tromjesečna manifestacija Grobnička jesen
 - znanstveni skup Grobniščina; tragovi, znakovi i smjerokazi
 - Međunarodna likovna kolonija Grobnik
 - Festival Grobnička skala
 - Darovani–natječaj za najbolje učeničke literarne (na čakavštini) i likovne radove
- Nekoliko zadnjih godina ovom su uspješnom nizu pribrojeni:
- * Grobničkojesenski dani – program u suradnji s osnovnim školama PGŽ
 - * Kviz GDJE SAM – TKO SAM – za srednjoškolce i učenike viših razreda osnovnih škola

*

Nakon preko 1200 programskih ostvarenja Katedre ČSG, oko četrdesetak njih biti će realizirano tijekom 21. Grobničke jeseni. Između ostaloga, u okviru će se ovih svakogodišnjih programa kroz tri jesenska mjeseca održati 23. redovni znanstveni skup Grobniščina; tragovi, znakovi i smjerokazi. Najdugovječniji voditelj grobničkih znanstvenih skupova bio je do svoje smrti akademik Lujo Margetić

Ako bi se nekoga ljubitelja hrvatske povijesti pitalo, što je to kmet, obrazlagao je za jednog od svojih izlaganja akademik Lujo Margetić - on bi vjerojatno nakon kraćeg razmišljanja odgovorio približno ovako: „Kmet je osoba na najnižem položaju u hrvatskom društvu. On je radio na feudalčevu zemljištu, a bio je dužan svom feudalnom gospodarstvu obavljati još i razne druge poslove koje mu je feudalac naređivao.

Akademik Margetić je nadalje usporedio, s jedne strane visinu opterećenja grobničkih i trsatskih kmetova te, s druge, visinu opterećenja pučana- kmetova na području drugih vinodolskih općina. Grobnička i tada mala Trsatska općina imale su bitno drukčiju strukturu podavanja od drugih vinodolskih općina. Zaključak je da je pojedino kmetsko kućanstvo na Grobniku (i Trsatu) bilo blaže opterećeno nego u drugim vinodolskim općinama, ali da je na Grobniku postojao neuobičajeno složeni sustav podavanja pa se istražuje razlog tih grobničkih specifičnosti, posebice specifičnost pojma kmet, koji u Vinodolu nema isto značenje, odnosno, odudara od uobičajenog značenja te riječi u hrvatskoj pravnoj povijesti.

Akademik Margetić je govorio o položaju kmeta u hrvatskom društvu, uzimajući u obzir vrela s grobničkog područja, a posebice Vinodolski zakon, kao jedno od najvažnijih vrela stare hrvatske prošlosti. Vinodolski je zakon svojim sadržajem stekao priznanje i ugled u svjetskim razmjerima pa je preveden i na strane jezike. Njegovim sadržajem bavili su se mnogi ugledni europski i naši znanstvenici.

U tekstu Vinodolskog zakona kmeti se spominju više puta. Između ostaloga:

- * spominje se kneževu pravo da preko satnika pojedine općine uz naknadu zaplijeni stoku „od blaga kmetova, plemenitih ljudi, popova i svih ostalih ljudi“.
- * propisano je da nijedan kmet ili (drugi) čovjek iz općine ne može otići prebivati u koju crkvu ili u opatiju ili samostan služiti ili se tamo namjestiti kao crkvenjak bez dozvole kneza i općine.
- * za zlostavljanje, ranjavanje i udaranje među kmetima kazna je samo 40 soldina koje krivac treba platiti knezu, a onome koji je zlostavljan treba dati 2 komada stoke i liječenje. To se odnosi također i na satnika, graščika i busovića, koji u tome potpadaju pod zakon i sud kmetski, a ne službenički

* ako bi tko ubio kojega kmeta ili od kmetskog roda, a ne bi se mogao uhvatiti, neka plati kaznu libara 100 srodnicima, a općini onoga grada, kome ubijeni pripada, libre 2.

* kmeti i popovi neka imaju među sobom isti zakon itd.

Pogledajmo još neka vrela iz primorja, u kojima se spominju kmeti. Tako Urbar grada Novoga iz 1606. godine sadrži obrazloženje o tome što se događa s imovinom kmeta koji nema potomstva te postupak ako koji od kmetova hoće razdijeliti, zatim utvrđuje da „su dužni ti kmeti Novogradski“ besplatno pomagati pri popravku novljanskih gradskih zidina.

Urbar grada Novoga iz 1763. godine pisan na talijanskom razlikuju se „sudditi nobili, libertini e knappi“ tj. podložnici plemeniti, oslobođenici i knapi od „sudditi kmeti“ (tj. podložnici kmeti).

U čemu se, dakle, razlikuju kmeti od ostalog pučanstva. O tome postoje različita mišljenja.

Slobodni seljaci vinodolskih općina postali su po Kostrenčiću 1225. godine kmetovi Krčkih knezova, koji ih ekonomski izrabljuju. Vinodolski se kmetovi tome žestoko opiru pa je Vinodolski zakon i donesen kao kompromis između novog feudalnog stanja i stare slobode.

Po Baradi su u 12. st. vinodolski robovi pretvoreni u kmetove pa prijelaz pod Krčke knezove nije donio nikakvih bitnih promjena. N. Klaić odbacila je starija gledanja o vinodolskom društvu kao društvu pretežno sastavljenom od kmetova - podložnika. Po njezinom mišljenju u Vinodolu nije došlo do izgrađivanja vlastelinstva i feudalne vlasti zbog nedovoljne količine plodne zemlje. Bilo je i u Vinodolu vlastelinske zemlje izvan granica općina pa su im na tim zemljama doista živjeli pravi kmetovi, ali je u općinu organizirano naselje prevladalo nad vlastelinskim zemljama.

Jedan je od argumenata N. Klaić i taj što kmetovi Vinodolskog zakona nisu po njezinu mišljenju podložnici, nego neki općinski funkcionari koji zajedno sa sucima i vijećnicima imaju pravo donošenja odluka u pitanjima koja se odnose na općinu.

Grafenauer je djelomično usvojio stajalište N. Klaić tvrdnjom da su kmetovi Vinodolskog zakona „posebna kategorija feudalno ovisnog kmetskog stanovništva, koji nije moguće izjednačiti s pojmom kmetova - podložnika na drugim hrvatskim područjima u tom razdoblju“, i to zato što je vinodolski zemljoradnik bio ovisan o općini.

I doista, nema sumnje da se svi članovi Vinodolskog zakona u kojima dolazi kmet mogu objasniti bez poteškoća ako se pod kmetom razumije pučanin, pa kako se i u kasnijim izvorima iz vinodolskog područja upotrebljavaju ta dva naziva - kmet i pučanin- stalno usporedo i naizmjenice za označavanje nepriviligiranog stanovništva, čini nam se da je i u Vinodolskom zakonu kmet označavao pučanina, to više što „tučnjava među kmetovima“, „kmetski zakon“ i „kmetska pravda“ kao da „očito upućuju upravo na kmetove- pučane“.

*

Opća struktura podavanja feudalcu vinodolskih općina u srednjem vijeku sadrži opis podavanja:

a) Bir kao osnovno podavanje podanika. Plaćao se u novcu. Ukupni iznos koji se plaćao na području općine bio je raspoređen na pojedine kućanstva, a vlastelin je oslobađanjem pojedinog kmetskog kućanstva ujedno i smanjivao ukupni iznos kojim je bila opterećena općina.

b) Sulj, podavanje, za napasanje, krupne i sitne stoke na neograđenom zemljištu. Pojednostavljeno rečeno, na ime sulja od sitnih životinja davana je najprije svaka deseta ovca ili koza. Sredinom 16. stoljeća Nikola Zrinski je to smanjio na svaku petnaestu, a negdje pri kraju 16. stoljeća Juraj Zrinski izvršio je daljnje smanjenje podavanja na svaku dvadesetu ovcu ili kozu. Za krave plaćalo se po 5 soldina.

c) Potoka, podavanje vina iz kmetskih vinograda. Potoka je iznosila svako petnaesto vedro, a u prvoj polovici 15. stoljeća (prema podatku za Bribir, a vjerojatno tako i u drugim općinama) davalo se svako jedanaesto vedro..

d) ognjišćina - podavanje u žitu, davalo se samo u Driveniku, Grižanama i Bribiru.

U Bribiru je u 18. stoljeću svako kućanstvo davalo oko 14 libri žita. Grobnik je imao drukčiju strukturu podavanja. Ona izgleda ovako:

- a) bir
- b) sulj
- c) permanija, koja je prema Grobničkom urbaru iz 1610./1612. god. obuhvaćala 111 ovaca, 16 spudi 4 kadnice vina i 38,5 stari pšenice,
- d) određeni broj kokoši, jaja i maslaca.

Za one čitatelje, koji su slabije upoznati s vrstama mjera u hrvatskoj prošlosti, grobnički spud je hvatao nešto više od 57 litara, kadnica približno 1,5 litre, a grobnički star približno 44 libre.

Naziv permanija ne nalazi se u vrelima drugih vinodolskih općina. On je očito povezan s nazivom perman, koji također nije zabilježen u vrelima drugih vinodolskih općina.

S druge strane, vrijedi usporediti podatke za Grobnik iz popisa i procjene dobara Zrinskih iz 1672./3. god. s podacima npr. za Grižane. Dolazi se do vrlo zanimljivih i važnih rezultata. Naime, grobnički su kmeti u tom popisu bili opterećeni ukupno s 4477 libara pa kako su u to doba u Grobniku postojale 330 kuće, to znači da je pojedina kuća bila opterećena s 13,6 libara izravnih podavanja.

Podaci za Grižane prema istom popisu i procjeni iz 1672. god. iznose ukupno 3327 libara i 7 soldina, pa kako je u Grižanama bilo 161 kuća, to na jednu kuću dolazi prosječni teret od oko 20,6 libara, što je prilično više nego u Grobniku, gdje je prosječni teret, kao što smo upravo vidjeli, bio 13,6 libara.

Obračun za ostale vinodolske općine prema procjeni iz 1672. god. daje ovo opterećenje po kmetskom kućanstvu: u Hreljinu 18,2 libara, u Driveniku 17,4 libara, u Bribiru 15,3 libara. Dakle, u svim tim mjestima više nego na Grobniku.

Prema naprijed navedenom proizlazi da se struktura, a i visina kmetskih podavanja na Grobniku u priličnoj mjeri razlikuju od strukture i visine kmetskih podavanja u ostalim vinodolskim općinama. Osobito ističemo specifični naziv podavanja u žitu, vinu i ovcama - permanija - koji ne nalazimo u drugim vinodolskim općinama, štoviše, ne nalazimo ga uopće nigdje drugdje, osobito izražena paušaliziranost podavanja („počasti“, permanija u vinu, žitu i ovcama), posebno podavanje „počasti“ u kokošima, jajima i maslacu, koje inače ne nalazimo ni u jednoj drugoj vinodolskoj općini - osim sličnog podavanja na Trsatu te ukupnu blažu opterećenost pojedinog kmetskog kućanstva u odnosu na opterećenost u drugim vinodolskim općinama.

Pokušajmo ispitati vrijeme i okolnosti nastanka permanske službe na Grobniku, kazao je na jednom od grobničkih znanstvenih skupova akademik Lujo Margetić, tim smo se problemom bavili još 1980. god. kada smo iznijeli prijedlog, koji ima svoju veliku važnost za istraživanje ne samo Grobnika, nego još i mnogo šire, tj. za cjelokupnu hrvatsku prošlost. Stoga ugrađujemo jedan dio njegovog izlaganja u nastavak.

Poznato je da je sredinom 10. stoljeća Hrvatska obuhvaćala zapadno od Rijeke područje do planinskog masiva Učke, i to na jugu do Plominskog kanala, a prema sjeveroistoku najvjerojatnije do današnje etničke granice Slovenaca i Hrvata, koja je ujedno i granica između Slovenije i Hrvatske. Treba s pravom pretpostaviti da je tadašnja granica između Hrvatske i njezina zapadna susjeda bila dobro čuvana kako je to i inače bilo uobičajeno u srednjem vijeku. Na tu granicu podsjeća i danas sa slovenske strane mjesto Koseze, a s hrvatske strane mjesto Permani. Nije li očito da su kosezi (Edlingen - „plemenitaši“) bili teritorijalizirana vojničko - graničarska posada nedaleko granice prema Hrvatskoj - slično vojnicima - graničarima permanima s hrvatske strane? Bez obzira na to, hrvatska se granica povukla na Rječinu sigurno prije 1152. god. jer arapski geograf Idrizi, koji je u to doba sastavio svoj Zemljopis, već navodi da je tek Bakar prvi pomorski grad Hrvatske. Povlačenjem granice na Rječinu Grobnik je postao najistureniji vinodolski grad prema opasnom njemačkom susjedu koji je stoljećima vršilo pritisak na hrvatsku zapadnu granicu. Tek u 14. st. ta granica prestaje biti „vrućom“ jer je došlo do postupnog zbližavanja feudalaca i država s obje strane granice koje je uz razne peripetije u 16. stoljeću dovelo konačno Hasburgovce na vlast i u našim krajevima.

Na rano postojanje funkcije perman na širem području Kvarnerskog primorja ukazuju i osobna imena na Krku (1198.) i Cresu (1200. godine) jer je očito da se funkcija morala pojaviti određeno vrijeme prije imena neke osobe koja je po njoj dobila svoje ime. Prema tome, vjerojatno je permanska služba postojala na sjevernom Jadranu još u staroj hrvatskoj državi, a raprostranjenost naziva te službe, ta osobna imena kao i ime mjesta Permani (nasuprot slovenskom mjestu Koseze!), ukazuju na specifičnu organizaciju toga dijela hrvatske države za narodnih vladara jer taj naziv ne nalazimo južnije od Raba. Kako riječ perman označava vojnika, to se vjerovatno specifičnost organizacije toga dijela hrvatske države sastojala upravo u naglašenoj vojnoj organizaciji. Drugim riječima, teza o širem kvarnerskom području kao vojnoj krajini hrvatske države narodnih vladara, što ju je prvi iznio Barada, dobiva na taj način svoju potvrdu bez obzira na to što se ne moramo složiti u pojedinostima s dosad iznesenim teorijama o toj krajini.

*

Na jednom od grobničkih znanstvenih skupova, svoje je izlaganje o poštanskim putovima na našem području imala Cara Vukušić, prof., koja je uvodno obrazložila činjenicu da je prva poznata organizirana glasnička služba na današnjemu području Republike Hrvatske bila glasnička služba Rimskoga Carstva zvana Cursus publicus. U nastavku njezinog izlaganja upoznajemo se sa zanimljivim podatcima o cestovnoj mreži u tim vremenima.

Poznato je da su rimska osvajanja uvijek iza sebe ostavljala dobre cestovne mreže (via publica). Osim za napredovanje vojnih postrojbi, prometnice su služile i za trgovačke, gospodarske i državne poštansko - prometne potrebe i zato su bile građene da izdrže u svim klimama i da u svako godišnje doba omoguće sigurnu komunikaciju. Rimski su graditelji obično načinili podlogu ceste od velikih grumenja kamena i pokrili je slojem sitnog izlomljenog kamenja i pijeska. Površinu ceste gradili su od blokova bazalta ili od šljunka s vapnenom žbukom. Ondje gdje su često padale kiše, ceste su svodili kako bi voda mogla otjecati. Bez makar spomena postojanja antičkih komunikacija ne može se razumjeti niti pratiti povijest cesta u srednjem vijeku, s obzirom da su njihov izravan nastavak. Austrija je u 18. st. započela s rekonstrukcijom mreže prometnih pravaca koje je u prošlosti trasirao Rim i nastavila s izgradnjom nove cestovne mreže (kojom je povezala sjeverni Jadran s unutrašnjošću). Transport su obavljali pješaci (viatores), kuriri na konjima (veredi) ili su se koristila zaprežna kola (carrus, rheda, carruca i dr.). Poštanske su usluge za privatne osobe obavljali robovi, trgovci ili sami putnici.

Organiziraniji prijenos korespondencije i razne dokumentacije možemo pratiti od sredine XV. stoljeća. U to se vrijeme već pojavljuju organizirane glasničke službe koje prenose poštu pomoću pješaka ili jahača. Službe su vladara, odnosno državne aparature, još organiziranije te služe za prijenos diplomatske, upravne i vojne korespondencije. U gradovima, zbog podaničke obveze, žitelji vrše organizirani prijenos pošte u okviru grada. Takva je vrsta obveze pravno regulirana lokalnim statutima i urbarima. U urbarima iz 17. st. bilo je uređeno i pitanje obveze Grobničana za potrebe gospode. U Gorskom kotaru kmetovi su sve do 1848., kada je ukinuto kmetstvo, imali obvezu uz održavanje cesta nositi i poštu, tzv. ekspediciju u torbaku. Svaki Grobničan koji je imao konja, odnosno bio furman, kućer ili kirijaš, obavezan je bio svaki godine bez nadnice goniti jedan tovar žita ili druge robe, koja mu bude dana od gospode od Grobnika do Čabra, Trsta i Vrhnike, te Broda, Ozlja, Ljubljane i Kopra. Na Grobnišćini, ako je netko bio vlasnik konja ili vola utoliko ga se smatralo imućnim. Također bili su dužni držati stražu na gradskim vratima po noći i danu, pa kako se međusobno dogovore ti stražari dužni su nositi liste (tj. pisma) do Hreljina, Bakra, Rijeke, Kastva, Klane i dalje ne.

Prema spisima koje je sastavio riječki kancelar Antonio de Renno de Mutina može se zaključiti da je dužnost prenošenja pošte u to vrijeme vezala sve podanike u krajevima oko Rijeke. Svakodnevni život najčešće je zabilježen upravo u ispravama službenog gradskog bilježnika, odnosno notara, nastalima ne samo u uredskoj prostoriji vijećnice ili privatne kancelarije, već i na mjestima samih događaja zabilježenih u zapisu. Municipalna (građanska) obveza svakog stanovnika bila je nositi poštu i biti teklić. Od te su se obveze izuzimali novopridošli građani i to na rok od deset godina.

Osim prethodno navedenih glasničkih službi postojale su i glasničke službe crkve, samostanskih redova, sudbenih i visokoškolskih ustanova te cehovskih udruženja trgovaca i obrtnika. Cehovi obrtnika su bili udruženi zbog osiguranja zanatske proizvodnje i plasmana svojih proizvoda na tržište. Gradsku poštu ponekad su prenosili obrtnici čija je struka zahtijevala veću pokretljivost i putovanje različitim cestovnim pravcima. Zato što su se zbog nabave stoke kretali po sajmovima i udaljenim mjestima, mesarski obrtnici glasili su kao poznati prijenosnici pisama (tzv. mesarska pošta). Poštanski rog, simbol pošte, potječe zapravo iz vremena postojanja mesarskih glasnika, koji su se oglašavali puhanjem u goveđi rog. Obalni gradovi, poput grada Rijeke, bili su važna trgovačka središta agrarno-stočarskih proizvoda šireg zaleđa. Svakodnevno dovođenje žive stoke u gradove zbog prodaje, klanja i sl. odražavalo se na higijensko stanje najprometnijih ulica koje su vodile do klaonice ili u gradske luke na daljnji transport. Zadržavanje stoke u uskim gradskim ulicama dovodilo je u pitanje prometnost i prohodnost, a poseban problem bilo je ostavljanje stočne nečisti (gnoja) na gradskim ulicama i cestama. Stoga se raznim zakonskim odredbama zabranjivalo vezanje volova i krava na trgu i po javnim gradskim cestama. Izgradnjom cesta donijete su nove zakonske regulative svakodnevnog življenja. Sloboda korištenja cesta, ulica i trgova povlačila je dužnost primjerenog ponašanja i svijest stanovništva o zajedništvu prostora.

Konj je vrednovan kao najvažnije sredstvo putovanja. Volovi su dobri za oranje i za kirijašenje u šumi, ali na cesti se nisu mogli mjeriti s konjima. Konji su mnogo brži od volova, vuku dvostruko veći teret i ne preživaju. Žilavi i otporni brdski konji za neprohodne zavojite planinske prijevoje, te veći i izdržljiviji konji u kolskom prometu na dobro prohodnim cestama vrlo su se cijenili.

Iako nisu vrednovani više od konja, par volova stajao je čitavo bogatstvo. A ako se netko namjeravao baviti prijevozom trgovačke robe trebala mu je volovska zaprega. Siromašniji Gorani i Primorci zaprezali su u kola i krave, pa su tako mnoge obitelji ostajale bez mlijeka i ostalih mliječnih prerađevina, osnovne hrane u planinskim

predijelima, jer vukući teške terete kravama bi presahnulo mlijeko. Zimi se više isplatilo hraniti volove nego krave i ovce. Zaprežna stoga bila je predragocijena da bi joj ostala stoka pojela sijeno. Ako bi uginula životinja koja je vukla kola, odmah se trebalo ići s njom pod nož, kako bi se makar dobilo nešto novca za njezino meso i kožu.

Prijenos je privatne pošte bio jedan od najjednostavnijih oblika prijenosa korespondencije. Kada bi se kome pružila prilika, poslao bi poruku pomoću slučajnih prijenosnika: znanaca, privatnih osoba i dr., koji su putovali iz kraja u kraj. Takva se oblika prijenosa pošte država dugo vremena nije mogla riješiti. Još su zanimljivije bile pojave privatnoga prijevoza putnika, koji je tako predstavljao konkurenciju poštarima. Iz dokumenta o poštanskim propisima iz 1820., koji spominje poštanske pravilnike iz 1319., 1772. i 1782., piše kako nije dopušteno voziti putnike poštanskim putovima i uz plaćanje, bilo u potpuno otkivenoj, bilo u samo djelomično pokrivenoj kočiji, ako kočijaš ne posjeduje pravo vožnje, a za pravo vožnje treba dobiti dopuštenje, certifikat poštanske industrije. Pravim kočijašima nije dopušteno mijenjati konje posred ceste, na svome putu, već moraju pričekati i učiniti to tek nakon što dođu do šeste poštanske stanice. Na šestoj se stanici putnici ne smiju zadržati više od tri dana, jer bi smetali sljedećoj poštanskoj kočiji koja dolazi, stoga su zamoljeni nastaviti svoje putovanje. Poštanski je majstor ovlašten – ako dođe do prijestupa, npr. da se kočijaš zaustavi radi mijenjanja konja na putu – konfiscirati konje prijestupnika. Lokalne su vlasti također ovlaštene za kažnjavanje prijestupnika na svome području te moraju prijaviti prijestup poštanskome majstoru.

Zajedničko obilježje cehovskih glasničkih službi bila je potreba trgovaca i obrtnika za međusobnim komuniciranjem, a tek potom su ponudili svoje usluge svima onima koji su bili voljni platiti. Zbog neimaštine plaćanje si je mogao priuštiti tek uski krug povlaštenog društva. Taj moment možemo uzeti kao početak javnog djelovanja pošte. Prvu koncesiju je dobila obitelj Thurn und Taxis od države Njemačke, odnosno pravo da na njenom teritoriju organizira prienos pošte, a zatim koncesije od Nizozemske, Španjolske, Francuske i Italije. Obitelj Thurn und Taxis je zbog organiziranja i obavljanja glasničke službe, od njemačkog cara Maksimilijana, dobila plemićku titulu grofova s pravom prijenosa s koljena na koljeno. Sličan položaj u Austriji imala je obitelj Paar. Dobila je pravo organizacije pošte u Austriji, Ugarskoj, Češkoj, Hrvatskoj i drugim zemljama pod austro – ugarskom vlašću.

Godine 1872. princeza Helena, članica vlastelinske obitelji Thurn und Taxis kupuje imanje Grobnik.

Dana 1. srpnja 1722. Karlo VI. izdaje patent kojim dotadašnju koncesionarnu poštansku službu, koja je bila u rukama obitelji Paar, postavlja na razinu državne (javne) pošte. Koncesionari se postupno otplaćuju i etatizira se pošta. Etatizacija pošte znači njezino podržavljenje (država postaje vlasnik poštanske tvrtke) i monopolizaciju (samo jedna tvrtka ima pravo prijenosa pošte). Obitelji Paar ostaje privilegija administrativnoga vođenja poštanske službe, a s vremenom ju je država preuzela i to rukovodeći pomoću Visokog dvorskog poštanskog ureda u Beču. Lensko poštansko pravo grofova von Paar prestalo je vrijediti 1852. Poštanski majstori su se postupno pretvorili u državne službenike, a kad je krajem XIX. st. bilo ukinuto pravo nasljeđivanja poštanskih postaja i njihovo prodavanje, oni su postali obični ugovorni pošтари.

Od 1726. do 1728. kroz Gorski je kotar od Rječine prema Karlovcu probijena cesta, koja je u čast caru Karlu VI. nazvana Karolinskom. Put do Karlovca je 17 milja. Austrijska milja ima 7 kilometara. Dakle, do Karlovca je 119 kilometara. Put se nije mogao prijeći u

jednom danu. Karolinom se pak do Karlovca putovalo 25 sati. Završni radovi potrajali su do 1732. Gradnja je završila na Piramidi na Sušaku. Polazeći od Karlovca poštohod je išao preko Dubovca do Novigrada i Bosiljeva, a zatim trasom Vrbovsko – Ravna Gora – Mrkopalj – Fužine – Zlobin – Hreljin preko Drage za Rijeku, s odvojkom za Bakar. Karolinska cesta ili „cesarska cesta“ spadala je u red cesta prvoga reda, poznatih pod nazivom poštanske ceste. Graditelj te prve moderne ceste koja je povezivala sjeverne, kontinentalne dijelove Hrvatske s njezinim Primorjem u pravcu od Karlovca prema Rijeci bio je Antun Matija Weiss. Bio je carski pukovnik, graditelj, vojni arhitekt, do gradnje Karoline bio je „crtač“ znamenitih građevina, zemljopisnih karata i dr.

Sljedeća poštanska cesta izgrađena je u čast Josipa II., sina Marije Terezije, a nazvana je Jozefina. Izgradnja je počela 1776., a dovršena je 1779. rukom graditelja Filipa Vukasovića. Korištena je za prijevoz pošte preko Senja pa od Vratnika, preko Melnice do Žute Lokve, a zatim dalje trasom Prokike – Brinje – Jezerane – Josipdol – Tounj – Generalski Stol – Zvečaj – Duga Resa – Mrzlo Polje sve do Karlovca. Jozefinom se održavala poštanska veza s Dalmacijom.

Karolinska cesta (i Jozefinska) bila je preuska, prestrma, te je pred vozačima bilo mnogo zavoja i prepreka. Teret se uglavnom prevozio natovaren na konje i mazge, tzv. furmarenjem, rijetko kolima koja su bila nezgrapna, teška, s drvenim kotačima bez opruga. Furmarenjem su se najviše bavili Gorani, nastanjeni u naseljima uz samu cestu – furmani (kirijaši, volari, kočijaši), ali i Grobničani, koji obitavaju na prostoru „jedan korak od gora i dva koraka od mora“. Kao da putovati po lošoj cesti nije bilo dovoljno, uz postojeću maltarinu trebalo je plaćati i nefiksne carinske i porezne propise.

Grof Theodor Batthyány, posjednik Grobnika, Broda na Kupu i Ozlja svakako je imao u interesu učiniti Kupu plovnom dalje od Karlovca. (Nasljednik grofa Theodora Batthyányja bio je sin Anton i on je upravljao Grobnikom. Njegovi su pak nasljednici prodali posjed kneginji Thurn – Taxis).

Prijedlog mjera sa ciljem unaprijeđenja prometa na Karolinskoj cesti bilo je osnivanje novih naselja uz nju na najzapuštenijim dijelovima i preseljenje 50 obitelji. Svako mjesto bi imalo stražarsku postaju. Ravna Gora je trebala dobiti postaju za prijevoznike, kovačkog i kolarskog majstora, a Sunger je trebao dobiti svratište. Kako bi se novonaseljenim obiteljima omogućila osnovna egzistencija predloženo je da se otkupi zemljište između Fužina i Mrkoplja. Dio zemljišta bio je planiran za podizanje obiteljskih kuća, a drugim dijelom se išlo osiguravati smještaj putnika i trgovaca te hrane za tovarnu stoku. U Novigradu, Bosiljevu, Vrbovskom, Ravnoj Gori, Mrkoplju, Fužinama i Poljicama predviđene su bile postaje za smještaj putnika i robe.

Kako unatoč nizu pokušaja Karolinska i Jozefinska cesta nisu bile u stanju udovoljiti svim uvjetima koje je tražila sve više razvijena trgovina, krenulo se razmišljati o gradnji nove, udobnije ceste. Oko podrijetla imena ceste postoje dvojbe da li je nazvana Lujzijana po Mariji Ludovici, supruzi cara Franje I. ili po Mariji Luizi, kćeri Franje I. i Napoleonovoj supruzi. Za gradnju Lujzijane su se najviše zauzimali zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac i general Filip Vukasović. Sastavili su konzorcij – udruživanje hrvatskih, austrijskih i ugarskih banaka, kako bi stvorili ekonomsku osnovu za pokretanje gradnje nove ceste. Vukasović je izdao tiskani proglas (1803.) na hrvatskom jeziku, u kojem govori o cesti od Primorja do Broda na Kupu. U proglasu poziva zidarske poduzetnike da ponude sniženje na potrebne usluge za gradnju ceste. Primorci, među njima Grobničani, bili su najvještiji zidari. Smatralo ih se majstorima u obradi kamena i dobrim graditeljima

„bijelih cesta“. Kažu da je Vukasović tvrdio „da sve može novac i Primorac“. „Plaćat će se svake subote“, pisalo je u proglasu, a svoje ponude neka pošalju i oni koji namjeravaju radnike snabdjevati hranom. Nakon pola milijuna forinti naišlo se na neke prepreke i odustalo od daljnjeg rada. Vukasović, kao vojni cestovni inženjer, prema tome vrlo obrazovan i stručan, izrađuje novu osnovu, koju su dioničari prihvatili i gradnja je započela 1803. Međutim, društvu je trebala garancija da će na uloženi kapital dobivati kamate, a očekivali su i rast samog kapitala. Zbog toga je car društvu dao posebno pismo u kojem mu daje pravo na maltarinu (jaharinu) kad cesta bude gotova.

Gradnja biva prekinuta u dva navrata zbog ratnih prilika između Austrije i Francuske, a 1809. pogiba u bitci Vukasović.

Lujzinska cesta kretala je iz Rijeke, preko Čavala i Kamenjaka do Lokava, odakle je trasa dalje išla kroz Delnice – Skrad – Vrbovsko – Severin na Kupi – Netretić i završila je u Karlovcu. Dužina Lujzijane je 18 austrijskih poštanskih milja (136,5 km), a širina ceste iznosi 26 bečkih stopa, odnosno 8,5 m.

*

Kad je 1803. godine do probijena cesta do ispod Trsata (Banska vrata) tamo je stavljen talijanski napis: „Per gl` increduli“ (Za one koji nisu vjerovali). Taj se natpis odnosio na one koji su tvrdili da se cesta tim smjerom ne može usjeći. Visoke masivne potporne zidove na strmoj litici Trsatskog brijega, iznad kanjona Rječine, izveli su primorski mineri, klesari i zidari. Radovi su na toj dionici bili opasni po život, osobito za vrijeme kiša, kada su stijene bile mokre i skliske. No, unatoč tome, nadnice su radnicima bile nedostatne ni za, doslovno, preživljavanje.

Cesta je puštena u promet 1. prosinca 1811., a četiri godine kasnije Dioničarsko društvo koje je uložilo u izgradnju Lujzijane počelo je djelovati pod novim imenom – Društvo Lujzinske ceste.

U međuvremenu je otvorena nova pošta u Severinu na Kupi, a poštanski uredi također su se nalazili i u Jelenju (Gornje) i Mrzloj Vodici. Drži se da je prvi poštanski postmajstor poštanske postaje Mrzle Vodice bio Josip Adamić, nećak riječkog patricija Andrije Ljudevita Adamića.

Pri odabiru prijavljenih kandidata za radno mjesto poštanskog majstora gledalo se na imovinski status kandidata (prednost su imali oni imućniji), bračni status, životnu dob, te s koliko jezika kandidat barata u govoru. Zakupac poštanske službe nije mogao biti svatko, već su za to morali biti ispunjeni neki od uvjeta, kao primjerice posjedovanje kuće za obavljanje poštanske službe i zemlje za ispašu konja, poznavanje poštanske manipulacije, a osoba je morala biti i lojalan građanin.

Desetak godina kasnije riječki Gubernij obavještava dvorsku kancelariju da se pošta u Kamenjaku može premjestiti u Jelenje na Lujzijanskoj cesti. Pošta u Kamenjaku nema konja, pa se pošiljke otpremaju po kuriru – pješaku do Mrzle Vodice i Rijeke, što je zimi vrlo otežano zbog velikog snijega.

Dvorskim dekretom iz 1845. tražilo se mišljenje da se pošta u Gornjem Jelenju, zbog velikog uspona i udaljenosti od Rijeke, premjesti natrag na Kamenjak, odakle će ići za Mrzlu Vodicu, a da se pošta iz Lokava premjesti u Delnice. Gubernij Rijeka dostavlja iscrpno izvješće o udaljenostima i visini uspona između pošta na liniji Rijeka – Skrad, te je mišljenja da se i dalje zadrži putovanje kroz Jelenje, iz razloga što stanica Kamenjak oskudijeva u pitkoj vodi.

Naslijedivši oca, Marija Terezija je nastavila njegovu politiku prema Jadranu. Osnivanjem Dvorskoga trgovinskoga vijeća namjera Marije Terezije je bila materijalno unaprijediti primorski kraj, ali i izvući iz toga za sebe ekonomsku i privrednu dobit. Poslala je svoga sina i suvladara Josipa II. 1775. u obilazak tog područja. Izvješća Josipa II. nisu nimalo

laskava, a o siromaštvu grada Rijeke govori i podatak da je na njegovom području bilo svega dvadesetak volova koji su služili za prijevoz robe po Karolinskoj cesti.

*

Godine 1780., u vrijeme vladavine cara Josipa II., dobio je grof Moritz August Benyovski carski privilegij za osnivanje društva u svrhu prevoženja robe Karolinom. Planirana je gradnja skladišta za robu uz cestu, kao i kuće za konačenje. Planovi su propali, a grof Benyovski privilegij je ustupio trgovačkoj kući Marotti, koja je osnovala društvo s 24 riječka trgovca, a sa ciljem podizanja prometa na Karolini i uz obvezu njezinog održavanja. Društvo je uredilo već postojeće postaje u Karlovcu, Vrbovskom i Fužinama.

Prihod od ceste dioničari Lujzinske ceste dobivali su od maltarine. Uz cestu bilo je podignuto pet glavnih malta: na Orehovici, u Delnicama, Severinu, Stativama i Meji, te na odvojkju Lujzinske ceste Gornje Jelenje – Bakar i desetak manjih koje je Društvo davalo u zakup. Društvo je imalo i svojih posjeda i kuća uz cestu ili za svoje urede i činovništvo.

U Karlovcu je bio lokalni nadzornik, dok su u nekoliko mjesta uz cestu bili namješteni inžinirski pristavi, koji su vodili brigu svaki o svom dijelu trase od po 5 milja ceste. Pod nadzorom svakog inžinira, tj. pristava, bilo je devet do deset cestara. Uzduž cesta nastajali su tijekom vremena različiti objekti namijenjeni olakšavanju putovanja i prometa, dostupni različitim staležima i osobama različitih imovnih mogućnosti. Još za vrijeme francuske okupacije dioničari su dobili privilegij da uz cestu mogu graditi gostionice i konačišta za kirijaše, tzv. štacije za smještaj putnika i robe.

Dioničarsko društvo na Sušaku je za podignuti zgrade za svoju mitnicu i za svoje činovnike od trsatskih franjevaca otkupilo zemljište, koje je imalo i tu prednost jer se tik uz njega nalazilo i napajalište za stoku. No, zemljište se pokazalo premalim i prema sagrađenoj cesti prenisko te mitnicu ipak grade na Orehovici. Cesta vodi do Svilnog, zatim Buzdohnja i Čavala, mjesta koje je nastalo u vrijeme gradnje Lujzinske ceste. Put dalje vodi do Lišćevice, gdje je postavljen prvi miljokaz od Rijeke prema Karlovcu, potom do Sobola i dalje. Otprilike u sredini Grobničkog polja 1820. kmet Matija Kišur uz Lujzijanu je podigao kuću za gostionicu.

*

Grobniščina je smještena između Gorskog kotara i Rijeke i svaka njihova poveznica direktno se ticala i utjecala na život tamošnjih žitelja. Mnoga su kućanstva živjela od prijevoza koji se u početku obavljao konjima ili nekim od zanata od kojih su mnogi danas potpuno nestali: košari, kovači, kolari, stolari, tesari, obučari, sedlari itd. Najpoznatiji proizvodi u trgovačkom prometu Rijeke bili su čavli, zupci za češljeve, željezne kose, potkove itd. Neki smatraju da je zbog mnogih obrtnika, koji su se bavili sedlarstvom, kolarstvom, izradom oplata (šina) za zaprežna kola, potkova i čavala na Grobniščini, mjesto Čavle zapravo dobilo ime po tamošnjoj izradi čavala. No, budući da je izvorni naziv mjesta Čavja, sve se češće postavlja pitanje ne potječe li taj naziv od cave (jama), odnosno mnogih jama (udolina), kojim ovo područje obiluje.

Kovači su na Grobniščini prisutni od najstarijih vremena. su se i potkivanjem konja i volova, što je uz Lujzijanu bilo uvijek potreba. U Grobničkom biografskom leksikonu autora Irvina Lukežića pronalazimo mnoštvo podataka o nizu ljudi koji su se bavili raznim zanatima i poslovima uz Lujzinsku cestu.

Najveća štacija na cijeloj Lujzinskoj cesti bila je na Kamenjaku. No, problem je bio u činjenici da na Kamenjaku nije bilo vode. Stoga je Društvo dalo načiniti poseban vodovod iz kojeg je dotjecala voda iz čabarskih brda. U zgradi štacije bila je i malena mitnica samo za lokalni promet, a njezin dugogodišnji zakupnik bio je Janes Čebuhar. Osim zgrada, Društvo je na Kamenjaku podignulo i buróbrane za zaštitu putnika. Od Kamenjaka se dolazilo do sela Škrbutnjaka ili Škrebutnjaka, koje prije izgrađene ceste nije bilo nastanjeno te dalje u selo Gornje Jelenje. Izgrađen je posebni odvojak ceste od Jelenja, preko Meje do Bakra dužine cca 2,5 milje. Svrha traka bila je usmjeriti trgovinu u Bakar.

U Bakru se nalazila samo vrsta pomoćne pošte, odnosno tamo su se pisma samo sabirala. Na Meji je bila postavljena i harmica u svrhu naplate cestarine za prolaz svakog voza cestom. Cestarina se plaćala na „kamik“, tj. na kamenom stolu. Tu je bila i vaga na kojoj su se vagali vozovi. Prije dolaska do Meje morala se u Bakru proći carina. Nadzor je bio strog zbog razvijenog krijumčarenja. Riječki trgovci podnesli su zahtjev da se postave vojne osmatračnice. Da im nisu uspjeli stati na kraj pokazuje i podatak da je riječki magistrat još 1821. raspravljao o problemu sigurnosti i razbojničkim napadima. Ceste i putevi upravo zbog velikih razdaljina i čestih razbojničkih napada su loše održavani. Do sredine 19. st. pošta je vozila isključivo danju.

Moravice su prvo mjesto na Lujzinskoj cesti u koje su se u većem broju doselili Vlasi. Vlahom su starosjeditelji prozvali svakoga doseljenika iz turskih kršćanskih pokrajina, bilo koje on vjere bio. Doseljenici rimokatoličke vjeroispovijesti ubrzo su se asimilirali sa starim stanovništvom.

Po završetku gradnje Karolinske ceste za napredak trgovine pobrinula se najviše Glavna komercijalna intendantca Austrijskog primorja u Trstu. Godine 1764. počela je progoniti hajduke uz Karolinsku cestu te je štoviše zabranila i stanovanje uz cestu bosanskim doseljenicima (Vlasima), koji su iz turskih kršćanskih provincija prenijeli običaj hajdučije na ove prostore. Ondje među kršćanima običaj hajdučije se smatrao junaštvom, ali ovdje, gdje takav običaj prije nije postojao, smatrao se zločinom, razbojstvom. U žandarmerijskim izvješćima za razdoblje od 15. veljače do 15. ožujka 1812. stoji da je hajdučija sve učestalija. Većina napada graničarskih hajduka ograničavala se na mjesta duž cesta koje su Karlovac povezivale s morem, odnosno Rijekom.

Izgradnjom (poštanske) ceste Lujzijane (i Karoline) upravo relacija iz Rijeke, preko Grobnišćine pa kroz Gorski kotar do Karlovca bila je najglavniji pravac odvijanja poštanskog prometa. Put poštanskog prometa put je svakodnevnog življenja onih koji žive uz ceste Lujzijanu i Karolinu i zbog njih, jer im omogućavaju egzistenciju, te se ovaj rad prvenstveno pokušao baviti tijekovima svakodnevnlja, ne zaobilazeći na poštanskim cestama objekte izgrađene u svrhu olakšavanja putovanja (carine, mitnice, pretovarilišta, gostionice i konačišta). Jačanjem starih putova i izgradnjom novih cesta, Karoline i Lujzijane, očite su migracije stanovništava i stvaranje novih naselja. Stvara se novi kulturni, jezični i folklorni identitet.

*

Na Grobnišćini se osim najvećeg izvora, izvora Rječine, nalazi još manjih ili većih stalnih izvora. Jedan od njih je izvor Frčala u Pašcu, koji po sjećanju mještana do sada nije nikad presušio. Danas se voda s izvora više ne koristi i ona slobodno otječe u potok zvani Jarak, koji skuplja oborinske vode iz Babina, te utječe u kanjon Rječine, 30 m ispod maloga vira. Izvor Frčala usko je vezan i za mještane Svilnog, što će biti opisano u

daljnjem tekstu. Drugi takav izvor je izvor Lužin u Svilnom, iako i njega mještani od davnina nazivaju Lužina.

Izvor Lužina nalazi se na sjevernom dijelu naselja Svilno, na nadmorskoj visini od 304 metra, u podnožju brda Gradac, s južne strane. 1984. godine izvršena su detaljna ispitivanja samoga izvora od strane Hidrogeološkog Instituta Hrvatske. Rezultati analize pokazuju da je voda bistra i kvalitetna za piće, ima pH vrijednost 7,4 i temperaturu 14 C. Niti prilikom većih oborina ne dolazi do zamučivanja vode, što pokazuje da se oborinska voda skuplja i izvor nastaje na većoj udaljenosti od mjesta gdje voda izlazi iz zemlje na Lužini, jer se sa svojim podzemnim tokom prolaska kroz sedimente zemljine kore voda filtrira. Kako ne postoji mogućnost zagađenja samoga izvora, tako je voda bistra, bez boje i mirisa. Na proljeće, jesen i zimi u kišnom periodu, izdašnost je 0,1 – 0,4 l/s, dok je u ljetnim mjesecima ispod te granice i dolazi do bitnog smanjenja dotoka, odnosno presušivanja.

Izvor se koristio za piće i ostale potrebe mještana Svilnog. I danas je izvor aktivan, ali se od 1992. godine, kada ga poduzeće Voplin briše iz svoje evidencije, više ne koristi za javne potrebe. Jedino ga koriste 4 domaćinstva za zalijevanje vrtova. Sami se brinu o održavanju izvora i rezervoara te povremeno daju vodu na analizu.

Sam izvor postoji od davnina i nema pisanog traga da se položaj izvora promijenio zbog tektonskih poremećaja. Voda izlazi iz rupe u stijeni veličine 30 - 40 cm i dubine 15 - 20 cm koju su mještani nazivali ždobjica. Prema popisu stanovnika iz 1931. godine Svilno broji 290 stanovnika. Mnoge su obitelji imali stoku koja se napajala iz kalića i lokvi, a prvu šternu sagradio je Čabrijan Serafin - Čerafin, 1929. godine.

1953. godine mještani su sami iskopali mrežu cjevovoda do svojih kuća, s obzirom da je bila planirana izgradnja novog, većeg rezervoara na Cirkulu. Novi rezervoar od 500 m kubičnih izgrađen je 1957. godine, i u njega je uvedena cijev iz izvora Lužina. Vodu iz rezervoara koristila su, slobodnim padom, samo domaćinstva uz cestu i niže od rezervoara.

Izgradnjom betonare Betograd 1964. godine, koja je koristila velike količine vode iz rezervoara za polijevanje betonskih elemenata, dotok vode iz izvora Lužina, više nije bio dovoljan da snabdijeva stanovništvo i tvornicu. Gradi se 1965. godine crpna stanica - Svilno na Kalini na Gornjoj Orehovici, koja crpi vodu iz sustava Rječine i puni rezervoar u Svilnom.

Višak vode iz izvora i dalje nekontrolirano otječe u potok, koji je vremenom zatrpan i oštećen te voda plavi vrtove i oranice. Hrvatska vodoprivreda je 2010. godine izgradila odvodni i oborinski kanal od izvora do upojnog bunara u dvorištu sadašnje tvornice Jadran galenski laboratorij.

*

Prvu pojavu Hrvata na istočnoj obali Jadrana spominje vatikanski dokument prvi put 599, te sam papa Grgur Veliki slijedeće, 600. godine, i to u Istri, kao prve uopće na cijelome potonjem hrvatskom prostoru. Ne možemo sumnjati u to da su ti Slaveni, tj. potonji prvi Hrvati u Hrvatskoj i uopće na hrvatskome prostoru u njezinu susjedstvu došli i u, Grobnišćini neposredno susjednu, Istru, a da nisu prošli i preko Grobnika, pa da se na ovome veoma atraktivnome prometnome raskrižju već tada nisu i zadržali.

*

Rijeka je neposredno u rukama tanke vladajuće strukture iz istočnoga, mađarskoga dijela Austro-Ugarske, do raspada te Monarhije 1918. godine. A od tada povremeno, pa od 1924. god. stalno (do u II. svj. rat), u rukama je fašističke Kraljevine Italije. Grad Sušak je odvojen od tadašnje Rijeke Rječinom, kojom teče državna granica, te je do 1941. god. u rukama Kraljevine Jugoslavije.

*

Ukratko iz riječke povijesti:

Na području današnjeg Starog grada u centru Rijeke, 180. godine prije Krista spominje se rimsko naselje pod nazivom Tarsatica, a nakon što su rimske legije pobijedile ilirske starosjedioce ovoga područja.

Rijeka Svetoga Vida prvi je naziv grada na Rječini, a prvi se put spominje 1230. godine. Potom slijedi zapis o osnivanju Samostana augustinaca u Rijeci iz 1315. godine.

Krčki knezovi Frankopani su vlasnici Rijeke od 1336. – 1365. godine.

Prva riječka zdravstvena ustanova (hospital) spominje se 1438. godine, a 1453. godine je Martin Frankopan, uz dopuštenje Pape Nikole V. izgradio trsatski samostan. Pri predaji Liburnijskog feuda Fridrichu III. Habsburgu 1465. godine, tadašnji vlasnik Rijeke Wolfgang Walse pridržava sebi pravo na doživotno uživanje Rijeke, koja potom do I. svj. rata ostaje pod vlašću Obitelji Habsburg.

Rijeku pljačkaju i zauzimaju Mlečani pod vodstvom zapovjednika Trevisana 1509. godine. Pod vodstvom biskupa Šimuna Kožičića Benje 1530. godine u Rijeci počinje s radom prva tiskara u kojoj s tiskaju knjige na narodnom jeziku i na hrvatskom autohtonom pismu - glagoljici.

Rijeka dobiva prvi pisani gradski statut 1531. godine, a 1531. uskočki kapetan Petar Kružić dao je izgraditi trsatske stube.

Kada su Turci 1595. godine nahrupili na Grobničko polje, u Rijeci je proglašena nesigurnost, a 1599. godine je od kuge pomrlo čak 300 od 3000 Riječana tada nastanjenih unutar gradskih zidina.

1627. godine isusovci u Rijeci osnivaju prvu gimnaziju, što su početci riječkog Sveučilišta. Gradnja Crkve Svetoga Vida započinje 1638. godine po projektu Giacomina Briana, a 1659. odlukom cara Leopolda I. Rijeka dobiva grb s dvoglavim orlom i natpisom Indeficienter (Nepresušiv).

1690. godine se u Rijeci otvara prvi konzulat - Dubrovačke Republike.

1719. Rijeka je proglašena slobodnom lukom odlukom cara Karla VI.

Rijeku je 1728. godine posjetio car Karlo VI. prigodom otvaranja ceste od Rijeke do Karlovca (karolinska cesta).

1750. godine je Rijeku razorio snažan potres, a serija se potresa nastavlja tijekom cijele godine.

U Rijeci je 1754. godine počela s radom rafinerija šećera koja je zapošljavala 1000 ljudi. Rijeka odlukom Marije Terezije 1779. postaje corpus separatum, odnosno tijelo izdvojeno i autonomno od država koje okružuju grad, a izravno podređeno ugarskoj kruni.

U Rijeci je Andrija Ljudevit Adamić, 1805. godine podigao kameno u to vrijeme jedno od najvećih u Europi, kazalište, prema vlastitom projektu.

Luzijska cesta (Luzijana), nazvana po Napoleonovoj ženi, dovršena je 1810. godine. 1821. godine je utemeljena riječka Tvornica papira (Hartera).

Prva plinara u Rijeci puštena je u rad 1852. godine, a Rijeku je noću osvjetljavalo 226 plinskih svjetiljki.

1848. Josip Bunjevac u ime Bana Josipa Jelačića okupira Rijeku, raspušta gradsku upravu i utemeljuje Riječku Županiju.

1868. Rijeka je opet kao corpus separatum stavljena pod ugarsku krunu gdje je ostala sve do 1918. godine.

Rijeka je željezničkom prugom spojena s Pivkom (tada Sv. Petar) i Karlovcem 1873. godine.

Riječka rafinerija nafte na Mlaki, kao i moderna kanalizacija svoje početke bilježe u 1882. godini.

Riječko kazalište, današnji HNK Ivana pl. Zajca izgrađeno je 1885. godine, a 1888. je otvoren hotel Kontinental.

Zgrada željezničkoga kolodvora izgrađena je 1891., 1896. je dovršena izgradnja gradskoga vodovoda, a 1899. godine Rijeka ima električni tramvaj.

1935. Započine gradnja riječkoga nebodera prema projektu Umberta Nordija.

1962. Općine Stari Grad, Sušak i Zamet spajaju se u općinu Rijeka.

1991. Grad Rijeka ponovno nakon 45 godina, svake godine obilježava Dan svoga zaštitnika Svetog Vida, pa je 15. lipanj ujedno postao i Dan Grada Rijeke koji se svečano obilježava vjerskim i pučkim slavljem.

1991. Početkom prosinca iz Rijeke su brodom otišle posljednje jedinice JNA. Te godine Rijeka je prema popisu stanovništva imala 164.000 stanovnika

1992. ukinuta je Općina Rijeka, a umjesto nje nastaju današnji gradovi i općine: Rijeka, Kastav, Bakar, Kraljevica, Viškovo, Kostrena, Čavle i Jelenje te je formirana Županija Primorsko-goranska.

Danas Primorsko-goranska županija obuhvaća 14 gradova i 22. općine s ukupno 536 naselja.

Sveti Otac Ivan Pavao II. je 2003. godine, u svojem 100. pastoralnom pohodu i 3. posjetu Hrvatskoj, pet dana boravio u Rijeci.

Iste je godine u Rijeci potpisani ugovori između Svjetske banke, Vlade Republike Hrvatske te Hrvatskih autocesta, Hrvatskih cesta, Lučke uprave i Luke Rijeka u ukupnoj vrijednosti od 156,5 milijuna USD. Kreditom će se financirati zahtjevan razvojni projekt modernizacije riječke luke i obnove riječkog prometnog pravca - Rijeka Gateway Project.

*

Danas je na području Grobnišćine živo preko 100 kulturnih, sportskih i drugih udruga. Međutim, niz je kulturnih i sportskih društava na ovom području aktivno i mnogo ranije pa tako u prvoj polovici 20. stoljeća djeluju: u Čavlima "Zora novog dana", u Gradu Grobniku "Frankopan", u Jelenju "Obruč", u Cerniku Hrvatska čitaonica, u Lukežima "Branimir", u Pašcu "Nada", u Pothumu "Danica", u Svilnome "Zora" te nogometni klubovi „Grobničan“ u Mavrincima", "Uskok" u Orehovici i "Bor" u Svilnome itd.

Ova kulturno-umjetnička društva prošloga stoljeća svjedoče bogatu, ne tako davnu grobničku povijest, a mr.sc. Krešimir Galin, jedan od stalnih suradnika grobničkih znanstvenih skupova, već niz godina istražuje i objelodanjuje grobničku prapovijest. U njoj pronalazi elemente tradicijske kulture, kulturne baštine ovih naših krajeva. On ustvrđuje da upravo ti elementi pokazuju iznenađujući, neočekivani broj pokazatelja velike starine, koje se ne uklapaju u donedavno promovirani koncept o slavenskom podrijetlu Hrvata i slavenskoj kulturi hrvatskog stanovništva, a ukazuju na bliskoistočno podrijetlo tih kulturnih činjenica u dalekoj prošlosti. Suvremeni mozaik kulturnih činjenica Grobnišćine koje pripadaju domeni tradicijske kulture (posebno glazbala i glazbe, tj. glazbenog folklor) ukazuje na veliku starost i njihove daleke korijene, tj. ishodišta.

Posebne kulturno povijesne značajke Grobnišćine su zapravo tradicijske kulturne činjenice koje predstavljaju indikatore, tj. pokazatelje u kojim smjerovima treba vršiti znanstvena istraživanja podrijetla i interpretacije tradicijske kulture (glazbe, simbolike, običaja). Te posebne kulturno povijesne značajke su:

- Običaj „Sprogod na belo“ ukazao je na baltske korjene, za što smo našli i potvrde kod antičkih pisaca. No to otkriće bilo je okidač, početni zamah i poticaj da se istraže toponimija, hidronimija, onomastika, religija, običaji i povijest Balta kao i njihovi kulturni elementi u Hrvata.

- Arheološki nalaz privjeska s Grobnika koji prikazuje tzv. "Gospodaricu životinja" koja se transformirala u „Gospodaricu konja“ imao je paralele u Lici, zatim kod Veneta, Reta i Balta.

- Migracijski smjerovi grobničke tambure dvožice. Grobničke sopele, jednako kao i Krčke, s kromatskim tonskim nizom (netemperiranim) pokazale su analogije s banijskim sviralama (prvak i drugak, dva glazbala tipa oboe jednake dužine, s ekvidistantnim rupicama 7:7, koje se manipulacijom špuleta mogu reducirati na 6:3 rupice), kromatskim tonskim nizom, po obliku podsjećaju na par oboja etruščana, kao i na frigijske diaulose s piskovima oboe. Njihovo izuzetno kulturno-povijesno značenje se sastoji u činjenici da su njihovi korijeni etruščansko-frigijski.

- Rasprostiranje simbola, tj. motiva „šahovnice“ i „protošahovnice“, pletera i drveta života na keramici od trećeg milenija do danas - pokazatelj podrijetla i vremenski marker migracija prahrvatskog, tj. huritskog etnosa.

Izuzetni kulturno-povijesni značaj u tradicijskoj kulturnoj baštini Grobnišćine predstavlja upotreba tambure dvožice poznate kao „cindra“. Sredinom 20. stoljeća, zabilježeni su svirači iz Ratulja: Franjo Rožić i Ivan Reljac. Cindru svirača Franje Rožića iz Ratulja uspio je od zaborava spasiti mr.sc. Krešimir Galin i ona je sada vrijedan eksponat njegove privatne zbirke „Hrvatska narodna glazbala u prostoru i vremenu“.

Značaj grobničke tambure dvožice je činjenica da ona predstavlja najstariji živući oblik tambure koji je u povijesnom razvitku glazbala vezni prijelazni stupanj s tambure jednožice (što bi predstavljao arheološki nalaz fragmenata tambure i ključa za navijanje iz Ribiča kod Bihaća (iz 1200. g. pr. Kr.) i tambure trožice (poznate u antičkom svijetu kao „pandora“). Ugađanje („štimanje“) dviju žica cindre (unisono tj. na jedan isti ton; ili drugi način ugađanja u razmaku velike sekunde) kao i glazbena struktura svirke (u paralelnim velikim sekundama, tj. dvoglasju s kromatskim tonskim nizom, stepeničasto kretanje instrumentalne melodije i kadenca na unisonu na drugi stupanj tonskog niza protupomakom) ima sve osobine arhaične glazbe, tj. predstavlja početne oblike višeglasja uopće, u razvitku glazbenog mišljenja. Izuzetna je i glazbena dualistička simbolika kojoj pripada, a koja se sačuvala na dvojnicama (istih glazbenih osobina) na otoku Rabu, tj. da gornji glas je „ženski“ a donji glas je „muški“, a dosljedno tomu je desna cijev dvojnica, „muška“, a lijeva cijev, „ženska“ (slično vrijedi i za sopele u Istri, gdje je mala sopela „ženska“ i zamjenjiva s ženskim glasom, dok je vela sopela „muška“ i smije se pjevati samo muškim glasom“).

Činjenica, da grobnička „cindra“ ima mali broj pragova (5 do 7) povezuje je s tamburama trožicama na Baniji, koje se ugađaju isto i glazbena struktura je ista, samo je dodana treća žica, koja nema glazbenu funkciju, već je možda predstavljala prijelaz s dualističke simbolike na trojnu simboliku

Grobnišćina na kojoj su se sačuvali najstariji oblici tambura u Hrvatskoj pa i šire, tambure dvožice, poznate pod imenom „cindre“, predstavlja područje na kome su se odvijali procesi promjena tog najstarijeg glazbala. Na Banovini su zabilježene tambure trožice, na kojima se još danas svira isto kao na Grobnišćini, dvoglasno u paralelnim intervalima, a treća se žica ugađa kao i druga. Ta treća žica se pokazuje kao glazbeno nefunkcionalna.

Na otoku Krku sviraju „krčki mišćić“ sa 6:3 rupice To su glazbala na kojima se svojevremeno (između dva svjetska rata) izvodila dvoglasna plesna glazba (mazurka, „tulala“, polka i krčki tanac), ali ljestvica je kromatska, tj. tonski niz se sastoji od niza polutonova, a paralelni intervali su velike sekunde, isto kao na tamburi dvožici, „cindri“ - na otoku Krku, Grobnišćini i Kastavštini.

Rijetki nalaz primjerka sa 6:3 rupice, pronađen je u Gorskom Kotaru u Begovom Razdolju. Na Grobnišćini je upotrebu tog tipa dvočijevne klarinetske sviraljke sa 6:3 rupice zabilježio hrvatski etnomuzikolog Božidar Širola u Malim Dražicama. Isto takvo glazbalo svirao je Jure Rutar iz Studene.

Ovu je varijantu miha, mišnjice hrvatski etnomuzikolog B.Širola označio kao „čakavsku“; a njezino rasprostiranje prvenstveno bilježi na području Grobnišćine u Malim Dražicama, na području Kastavštine, u Studenoj, na otoku Krku, u Omišlju i Vrbniku te na otoku Olibu. Na kopnu, izvan primorskog pojasa, bilježi tu varijantu u mnogim krajevima te južnije od Dubrovnika, na krajnjem jugu hrvatske obale, u Cavtatu u Konavlima, gdje se glazbalo naziva mješnice, što se može smatrati varijantom naziva mišnjice. Zanimljiva je crta rasprostiranja te varijante (Istra, kvarnerski otoci – Krk, Cres; zatim otok Olib, kopnom prema jugu: Čićarija, Kastavština, Grobnišćina....

*

Kao što znamo, Halubje je toponim u Kastavštini, koji je gotovo identičan antičkom kolhidskom Halibu. Kulturne poveznice današnje Hrvatske s podacima o antičkoj Kolhidi su višestruke. U Hrvatskoj su zabilježeni slijedeći toponimi: Mons Colhis na Brijunima; posebna biljka tipična za Kolhidu i poznata u antičkom svijetu kao ljekoviti antireumatik Toponim Porozina na istarskoj obali, suvremena lučica trajektne veze s otokom Cresom: Porozina - Brestova. Očito je, da je korijen naziva mjesta Porozina, grčki, tj. dolazi od grčke riječi Poros, s značenjem – moreuz, tj. morski tijesnac, što je potvrđeno i u mitskom itinereru o plovidbi Argonauta (Mit o Argonautima i zlatnom runu u Kolhidi). Grad Osor, na drugom kraju otoka Cresa, bilježen je pod nazivom Apsaros sve do 18. stoljeća, a po njemu i cijelo otočje: Apsirtides. Mitski izvor tome imenu je ime Apsirta, Medejinog brata koje je progonio Argonaute, a kojeg je Jason na prijevaru u pregovorima ubio na tom povijesnom mjestu današnjeg grada Osora. Sa Kolhidom nas povezuje tradicija egipatskog načina obrade lana o kojem je pisao Herodot, a ona se sačuvala u Hrvatskoj u okolici grada Siska.

Na temelju djelomične notne transkripcije instrumentalne tradicijske glazbe Grobnišćine na „mišnjicama“, tj. bordunskim dvocijevnim klarinetskim sviraljkama s 5:1 rupica za sviranje i tonskog niza istog tipa glazbala iz Podhuma, mr.sc. Krešimir Galin analizira glazbenu strukturu i uspoređuje određene glazbene elemente izvođene na istim tipovima glazbala kao i na bordunskim dvocijevnim flautama s 6:0 rupica u susjednim krajevima. Za glazbu koja se svirala na tradicijskim glazbalima na području Grobnišćine, već je u nekoliko članaka utvrdio istovremeno postojanje glazbala i glazbe karakteristične za dva načina glazbenog mišljenja (stila) koja pripadaju dvjema različitim tradicijama: 1) bordunskom dvoglasju, tj. bordunskom stilu u kojem jedan glas izvodi melodiju, dok drugi glas izvodi jedan trajno ležeći ton pratnje

U skupini aerofonih glazbala tipično paralelno dvoglasje se sviralo: 1: na dvocijevnim flautama poznatim kao „dvojkinje“ (svirao ih je Tone Brdar, na Grobnišćini); 2: na dvocijevnim klarinetskim sviraljkama bez mješine, „šurlama“ (u Podhumu ih je svirao Tone Ban); 3: na paru folklornih koničnih oboa, svaka s dvostrukim sudarnim jezičkom, tj. na veloj i maloj sopeli (svirali su ih u Podhumu, posljednji svirači sopela, Vladimir Reljac i Juraj Čučić.

U skupini kordofonih glazbala, taj stil. paralelnih intervala, na tamburi dvožici, tj. grobničkoj „cindrici“ (svirao ju je Anton Ban iz Podhuma i Franjo Rožić iz Ratulja). Instrumentalna melodija koju je zabilježio Božidar Širola prema pjevanju R. Hlače, također pokazuje postojanje dijatonskog tonskog niza i frigijskog tetrakorda. Za grobničke mišnjice je karakteristično da melodijsku cijev ima na lijevoj strani, dok je bordunska cijev, na kojoj stalno zvuči ton pratnje, na desnoj strani. Nakon prikaza dva grobnička svirača dvocijevnih flauta „vidulica“, Brdara i Antuna Bana uz analizu glazbene strukture, mr.sc. Krešimir Galin komparativno prikazuje taj tip glazbala u Hrvatskoj (u Slavoniji, Hrvatskom Zagorju, na Baniji, u Istri i Dalmaciji).

*

Sredinom srpnja 1918. osnovano je Narodno vijeće za Rijeku i Sušak, a potom dolazi do burnih političkih te dijelom vojnih zbivanja u gradu („jelačicevci“). Grobnišćina i primorje postali su sastavni dio Države SHS 29. listopada 1918. kada je Narodno vijeće postalo organ vlasti novonastale države.

Tijekom studenoga srpske su postrojbe ušle u grad, ali ubrzo dolazi do talijanske okupacije. već 16. studenoga dolazi do talijanske okupacije. Talijanska okupacija temelji se na mirovnom ugovoru s Austro-Ugarskom od 3. studenoga 1918. Srpske postrojbe nisu se pozvale na ove odredbe iako su one i njima davale pravo na okupaciju u ime Antante. Ugovor je priznavao mjesne organe vlasti, ali Narodna vijeća nisu bili redoviti

organi vlasti u Austro-Ugarskoj, već nepriznatoj Državi SHS. Pitanje je kako obrazložiti zbivanja sukladno pravilima međunarodnog prava, raspada države te nastanka novih organa koji pretendiraju postati legalnima te postojanja dosadašnjih organa vlasti. Slijedi razdoblje "danuncijade" 1919. do 1920., sklapanja Rapallskog ugovora 1920. i osnivanja Riječke države, ali talijanska okupacija potrajala je do sklapanja Rimskog ugovora 1924. Razvidna je težnja talijanskog iredentizma za ovim područjem kao i nedostatak interesa srbijanskih političara za zapadne, hrvatske krajeve.

*

Velik dio vrela koji bi upotpunili gradivo za potpunu povijest školstva na Grobnišćini uništio je talijanski okupator po svome dolasku u ove krajeve 1941. godine. No, ipak je ostao sačuvan sasvim mali dio građe iz doba Banovine Hrvatske koji se čuva u Hrvatskome školskome muzeju u Zagrebu. Tako se moglo fragmentarno rekonstruirati školstvo na Grobnišćini u vrijeme Banovine Hrvatske.

Banovina Hrvatska uspostavljena je 26. kolovoza 1939. godine a istoga dana objavljena je i Uredba o Banovini Hrvatskoj. Nastala je spajanjem Savske i Primorske banovine, te pridruženjem kotareva s većinskim hrvatskim stanovništvom iz susjednih banovina. Zbog široke zasebne organizacije vlasti na zakonodavnom, upravnom i sudskom planu imala je značajna obilježja državnosti i stoga je ovo gradivo iznimno značajno za proučavanje toga razdoblja hrvatske povijesti. Za prvog Bana Banovine Hrvatske imenovan je dr. Ivan Šubašić.

Uredbom o Banovini Hrvatskoj bile su određene i njene nadležnosti, među kojima su bili trgovina, industrija, školstvo (Banovina Hrvatska. Odjel za prosvjetu), poljoprivreda, pravosuđe i socijalna politika. U nadležnosti države ostali su vanjski poslovi, vojska, policija i vanjska trgovina. Ostalo je sporno financiranje nove upravne jedinice, pa je o tome donesena posebna uredba 30. ožujka 1940. godine. Od tog časa, pa do 10. travnja 1941. g. Banovina Hrvatska ima svoju zastavu i grb. Zastava je čista crveno-bijelo-plava trobojnica, a grb je štit s dvadeset pet izmjeničnih crvenih i bijelih četvrtastih polja. Isti takav grb je bio opet službeni hrvatski amblem od 25. srpnja 1990. do 21. prosinca 1990. godine.

U to su doba na Grobnišćini radile škole u Ratuljama, Podhumu, Grobniku, Cernik-Čavlima, Orehovici i Jelenju.

*

Župna crkva sv. Bartola apostola u Cemiku je, na mjestu starije građevine koja najvjerojatnije postoji već od početka 16. stoljeća, izgrađena 1909. godine. Riječ je o skladnom objektu građenom u neogotičkom stilu koji je raščlanjen u tri broda. Projektant je Juraj Chvále. Zanimljiva je usporedba sačuvane projektne dokumentacije s izvedenom sakralnom građevinom. U crkvi se nalaze tri oltara u povijesnim stilovima. Glavni, kameni oltar je izradio I. Rubeša sa Sušaka te se, najvjerojatnije, može datirati u vrijeme podizanja nove crkve. Bočni, drveni, oblikom istovjetni oltari, podignuti su 1911. godine. Od opreme župne crkve u Cerniku valja još istaći oltarnu palu iz 1886. koja prikazuje mučeništvo sv. Bartola, liturgijsko suđe koje mahom treba datirati u početak 20. stoljeća te bogatu zbirku istovremenog i starijeg liturgijskog ruha. Posebno su zanimljivi vješto slikani scenski elementi za podizanje Božjeg groba u Velikom tjednu.

Župa je ustanovljena 1830. godine, kao „kćer“ Župe sv. Filipa i Jakova u Gradu Grobniku.

I današnja Župa Jelenje je nastala od kaptolske Župe Grad Grobnik - 1790 godine. Do tada se bogoslužje obavljalo u manjoj kapeli sv. Mihovila. Kapela je bila smještena na mjestu današnje crkve Svetoga Mihovila, na vrhu brijega zvanog Gorica oko koje je nekada bilo i mjesno groblje. 1733 g. prvi puta se spominje kao „filijala“ Župe Sv. Filipa i Jakova Grad Grobnik, a prvi i najstariji spomen kapele je iz 1604. godine. Iz te godine sačuvano je najmanje zvono koje se je nalazilo na kapeli obnovljenoj vjerovatno nakon provale Turaka 1601. godine.

Na groblju u Jelenju je kapela sv. Roka, u završnici je gradnja crkve u Podhumu-Crkve sv. Maksimiliana Kolbea, a na groblju u Cerniku je novopodignuta crkva Krista Kralja.

Kroz povijest je Grad Grobnik imao 12 sakralnih objekata. Danas su u funkciji, pored crkve Sv. Filipa i Jakova, crkva Sv. Trojstva i crkvice Sv. Križa.

*

Prije dvadeset godina nije bila rijetkost sresti mlade ljude koji nikada nisu bili u grobničkom Kaštelu pa je čak bilo i onih koji nisu znali gdje se on nalazi. Danas je situacija obrnuta – gotovo je nemoguće pronaći mladu osobu koja nije bila u ovom zaštićenom kaštelskom kompleksu. Dapače, mnogo je danas mladih ljudi sudjelovalo u svakogodišnjim grobničkojesenskim priredbama. Neki među njima već od vrtičke dobi. Ovakav smo odnos prema vrijednosti koje smo baštinili od naših starih kod djece stvorili zahvaljujući ponajprije volji, trudu, ali i umješnosti voditeljica i odgojiteljica u grobničkim dječjim vrtićima, koje tijekom proteklih 21 godinu neumorno iz godine u godinu pripremaju djecu za nastupe u grobničkom Kaštelu i Domu kulture Čavle. I onda kada vremenske prilike i nisu baš naklonjene ranije utvrđenom grobničkojesenskim dječjim danima. Zalaganje osoba koje brinu od pripremi djece za priredbe je nužno opetovano naglasiti zbog činjenice da je po našim evidencijama samo u dosadašnjim grobničkojesenskim priredbama sudjelovalo preko 10000 djece raznih uzrasta. Primjerice, uz prošlogodišnju 20. Katedrinu obljetnicu stoji podatak da je u do tad proteklih 20 grobničkojesenskih manifestacija sudjelovalo oko 1800 djece od 5 i 6 godina.

Kada je riječ o suradnji osnovnih škola u projektu Grobnička jesen, ne može se zaobići prva Grobnička jesen, kojoj je Osnovna škola Čavle dala veliki doprinos. S jedne strane su učenici sudjelovali literarnim radovima na čakavštini, a s druge izložbom likovnih radova. Treći segment suradnje je uključivanje učenika područne škole Grobnik u Katedrinu Scensku skupinu u osnivanju te su ti isti učenici ujedno bili i prvim malim glumcima u okviru ondašnje Grobničke scene.

Osnovna škola Jelenje-Dražice se u manifestacije Grobnička jesen uključila već 1994. godine, od kada traje neprekidna i vrlo uspješna te vrlo plodna suradnja s obje grobničke osnovne škole. Da je na zadovoljstvo u oba smjera pokazuje jasna rastuća krivulja kroz godine. Tako smo 2002. godine zajednički pokrenuli danas već tradicionalni natječaj Darovani – natječaj za najbolja literarna ostvarenja u prozi i poeziji te likovne radove, u kojemu sudjeluju učenici svih razreda, podijeljeni u mlađe i starije skupine. Umjesto višegodišnjih dvadesetak nagrada, od 2010. godine najbolje učenike nagrađujemo jednodnevnim edukativnim izletom, u suradnji s ostalim katedrama Čakavskoga sabora i prijateljima Katedre ČSG. Od 2012. godine natječaj proširujemo na djecu gradišćanskohrvatskih područja.

Suradnja s osnovnim školama se s područja Grobnišćine prije nekoliko godina proširila i na treću školu – Osnovnu školu Hreljin, da bi ove - 2013. godine suradnicima Katedre bile škole: Čavle, Jelenje-Dražice, Kostrena, Hreljin, Kraljevica, Klana, Sveti Matej – Viškovo i Bakar. No suradnja je značajno osnažila i programski te već nekoliko godina uspješno zajednički realiziramo projekt Grobničkojesenski dani, s radom raznih radionica u grobničkom Kaštelu, gdje svakoga dana jedna od osnovnih škola – suradnica Katedre, provodi terensku nastavu.

Ova je suradnja s osnovnim školama PGŽ u neprekidnom kretanju na više i bolje te su se osnovne škole-suradnice Katedre od 2011. godine nadalje uključile i u Katedrin najnoviji projekt – Kviz znanja GDJE SAM – TKO SAM, a kojim se djeca i mladi temeljitije upoznaju s našim širim zavičajem, odnosno područjem nekadašnjeg Vinodola i današnje Primorsko – goranske županije – povijesno, zemljopisno, jezično itd.